

Проф. МИХАЙЛО ПАДУРА

Емблема кафедри

ПОРТРЕТИ З КАФЕДРИ:

НАРИСИ ЖИТТЯ І ПРАЦІ.

1950 – 2016

ЛЬВІВ, 2024

**До 85-х роковин заснування
кафедри іноземних мов**

**За час свого існування від 1939 року
кафедра мала такі три історичні назви:**

- кафедра іноземних мов від осені 1939 року,**
- кафедра української та іноземних мов від 1994 року,**
- кафедра української та іноземних мов імені Якіма Яреми
від 2014 року**

ЗМІСТ

№ п/п	Ім'я та прізвище	Стор.
1.	Яким Ярема	4 – 29
2.	Омелян Білевич	30 – 52
3.	Остап Хоміцький	53 – 84
4.	Михайло Падура. Текст з Вікіпедії	85 – 108

ЯКИМ ЯРЕМА

Яким Ярема – талановитий український вчений і невтомний громадський та культурно-освітній діяч першої половини ХХ століття в Галичині. Для Університету ветеринарної медицини це ім'я є близьким ще й тому, що упродовж дванадцяти років (1950–1962) він завідував кафедрою іноземних мов нашого університету, тодішнього Зооветеринарного інституту. Поza навчальною роботою в інституті, де він вів заняття з німецької мови, він заслужив нашої шани своїми трьома науковими працями: за той час дослідив літературні взаємини Василя Стефаника і Вацлава Морачевського, уклав Російсько-український ветеринарний словник і завершив у чернетці ґрунтовну працю про життя і творчість Івана Франка.

Нашим пошануванням пам'яті вченого є ухвала вченої ради університету від 9 грудня 2014 року на пропозицію автора цих рядків назвати кафедру, де колись працював Яким Ярема, його іменем, а маленькою квіткою у вінок його пам'яті послужила колективна праця „Яким Ярема – вчений і воїн. Збірник наукових праць до 130-ліття від дня народження / Автор-упорядник Михайло Падура. – Львів, 2015. – 310 с.”

Відродження імені українського вченого Якима Яреми

До відомих людей, котрі своїм життям і працею спричинилися до прослави рідного народу, належить Яким Ярема – український вчений: психолог, педагог, філософ, літературознавець, лексикограф, культурно-освітній діяч першої половини ХХ століття, чия творчість тісно пов'язана зі Львівським університетом ветеринарної медицини, колишнім Львівським зооветеринарним інститутом.

Яким Ярема народився 23 вересня 1884 року у селі Арламівська Воля, тоді Мостиського повіту, що на Львівщині. Батько, теж Яким, працював в Арламівській Волі на залізниці, був родом зі села Дроздовичі біля Городка. Його старший син Володимир був суддею у Яворові й Бібрці, пройшов всю українсько-польську війну сотником Української Галицької Армії. Помер на тиф 1919 року у Кам'янці-Подільському. Мати Францишка з дому Чутка – німкеня, народжена у Відні, донька дрібного урядовця, якого доля закинула в Галичину. Славилася як зразкова господиня.

Традиційним для синів у роді Ярем було йти до міста здобувати освіту. Після початкової школи у Городку малий Яким у 1896 році пішов відразу до другого класу Перемиської української гімназії. Батьки віддали хлопця під опіку дядька Олекси (1855–1930), професора гімназії. Щоб зрозуміти, в якому середовищі виховувався хлопець, треба бодай кілька слів сказати про того дядька Олексу. Він закінчив Львівський університет, вчителював у Львівській українській гімназії, потім в українській гімназії у Перемишлі, а від 1909 року керував українським жіночим ліцеєм. Брав активну участь у тодішньому громадському житті українців: був керівником і рядовим працівником різних українських установ і товариств, а в 1918 році він активний учасник листопадових подій, коли Перемишлем заволоділи українці, за що його пізніше поляки ув'язнили в таборі Домб'є.

Похорон Олекси Яреми у листопаді 1930 року перетворився на велелюдну маніфестацію, в якій взяли участь сотні українців з Перемишля, Львова, всього краю, щоб провести на вічний спокій

його труну за старовинним звичаєм: шестеро сивих коней везли на селянському возі труну, покриту червоною китайкою. Співав перемишльський хор. Слово про покійного виголосив посол до сейму, доктор Володимир Загайкевич. За кілька років на могилі спорудили пам'ятник із темно-рожевого теребовлянського пісковика.

**Яким – учень гімназії.
Фото 1899 року**

Гімназист Яким вчився дуже добре і багато читав, особливо захоплювався творами Івана Франка. Самотужки вивчив французьку мову, читав в оригіналі французьких письменників. Від 1903 року навчався на філософському факультеті Львівського університету, де вивчав німецьку мову й літературу та античні мови. За добрі успіхи в навчанні дістав стипендію і міг продовжити студії в Австрії в університеті міста Граца. Після закінчення університету у 1908 році мав право викладати німецьку мову й літературу, а також старогрецьку й латинську мови в гімназіях з українською, польською та німецькою мовами навчання. Спочатку працював учителем Самбірської гімназії, а від 1911 року – професором української гімназії у Тернополі. Тут особисто познайомився з Іваном Франком, про що він так згадував. *З 1895 по 1903 рік я вчився в українській гімназії в Перемишлі. У 1905, 1906 і 1907 роках туди не раз приїздив Іван Франко у справі виборів, і ми, учні, не мали можливостей бачити Франка та послухати його слово, хоч ми вже добре знали Франка як автора художніх творів, які нас дуже захоплювали і глибоко зворушували. Коли в 1903–1906 роках я перебував у Львові, я часто зустрічав Франка в бібліотеці університету, а також у бібліотеці Оссолінеум, тепер Науковій бібліотеці Академії наук імені Василя Стефаника. Особисто я познайомився з Іваном Яковичем у кінці грудня 1911 року, будучи вчителем української гімназії в Тернополі. Знаючи, що Франко перебуває в матеріальній скруті, учителі Тернополя вирішили йому допомогти. Якось ніяково було посилати поштою гроші Франкові, тому з ініціативи місцевої профспілки – Учительської громади ми запросили його до*

себе. Одного дня Франко завітав до столиці галицького Поділля. Як у багатьох інших західноукраїнських містах, які в ці роки часто запрошували Франка до себе в гості, так і тут, у Тернополі, приїзд Франка був небуденною подією в житті широких кіл української громадськості і був приводом до масового, стихійного вияву любові й пошани до великого Каменяря.

Франка вітали дуже тепло. У залі, де він виступав, не було жодного вільного місця, учні повилазили на підвіконня, щоб побачити поета. Він читав свого „Мойсея”. Читав спокійно, виразно (а Яким Ярема гортав йому сторінки книжки, бо страшна хвороба рук давалася Франкові взнаки. – Автор). Після його виступу ми організували обід на честь письменника. За столом розмова зайшла про карпатську флору, і я здивувався, які великі, докладні і глибокі знання має Франко про рослинність Карпат.

Наступного дня ранком я зайшов до Івана Яковича в готель і, оскільки до від'їзду залишилося доволі вільного часу, а надворі прекрасно сяяло зимове сонце, я запропонував йому прогулянку сannyaми. Іван Якович охоче погодився. Я замовив візника, який незабаром під'їхав, ми сіли в санки і години півтори їздили по Тернополю і його околицях. Ми рушили в напрямі до Білої і назад через місто, на став і річку Серет через міст на так звану Загребелю, де в 1898 році виступав Іван Франко, бо у Тернополі йому не дозволили виступати. Не знаю, чи пригадував собі Франко цю подію, споглядаючи тепер на Загребельські хати. Говорили ми про різне, але в нашій розмові він особливо цікавився тим, що діється по селах Тернопільщини, велику кількість яких, а також видатніших селян він добре знав з колишніх власних поїздок. Після прогулянки ми провели Франка до поїзда, посадили у вагон. Почував він себе погано, хвороба давала себе знати. На прощання я поклав йому в кишеню 300 корон, ми попрощалися, і більше я його не бачив.

Уже в 1912 році намічалася святкування сорокаліття творчості письменника на 1913 рік і мені бажалось ушанувати чимось цю знаменну дату. Я готував тоді свою статтю про поему „Мойсей”. У 1912 році вона вийшла друком у Тернополі у формі брошури, один екземпляр якої я, переборюючи великий страх у серці, вислав ювілярові з урочистою та щирою присвятою.

Про цей приїзд Івана Франка до Тернополя згадує також Пилип Гайда:

Приїхало на це свято дуже багато селян з довколишніх сіл, не лиш з Тернопільського, але й сусідніх повітів, головно із Збаразького. Приїхали возами теж з далеких сіл, щоб побачити та послухати свого духового провідника – Прометейя. Заля Міщанського Братства, де мав виступити Франко, заздалегідь виповнилась по береги народом. Усі бічні кімнати та галерія були теж переповнені, а багато людей залишилось надворі.

І ось піднялась завіса, і з-за куліс показалася постать схованого, втомленого подорожжю і постарілого поета. За ним виступив д-р Ярема, підтримуючи одною рукою поета, а в другій тримаючи книжку „Мойсей”. Підходять разом до стола, накритого вишиваним обрусом, він обережно садовить поета на крісло, подає йому розгорнену книжку та сідає поруч. Тут зривається гураган оплесків та оваційного „слава”. Слава поетові, слава Мойсеєві! Не часто трапляється бути свідком такого одушевлення. Тому незабутнім воно лишилось в людській пам'яті.

Після грімких оплесків дався чути тихий, слабкий і ніби не-сміливий, дрижачий голос. Це Франко читав уривки зі свого „Мойсея”. Заля слухала з поважним і набожним настроєм. А Мойсей, цей знесилений і вже тоді охоплений паралічем, останками сил своїх читав і читав, попавши у патос. Було враження, що дійсний Мойсей розмовляє із своїм народом.

У 1913 році Яким Ярема одружився з Марією-Феліцією Савчек, родом зі Стрия, що вчителювала коло Тернополя. Її батько був управителем маєтку, мати походила зі старого українського роду Горницьких. Через дружину Яким Ярема поріднився з поетами Петром Карманським і Василем Пачовським, які були одружені з її сестрами. Дружина створила чоловікові у важкі часи еміграції, воєнного та післявоєнного лихоліття домашній затишок та умови для наукової праці.

Першу світову війну Яким Ярема розпочав у чині лейтенанта артилерії австрійської армії. У березні 1915 року у складі залоги Перемиської фортеці попав до російського полону і два роки

провів у таборі коло Саратова. Тут вивчив російську й англійську мови. У листопаді 1917 року, після Жовтневого перевороту у Петербурзі, був звільнений з полону, приїздить до Києва, вступає в українську армію і захищає Центральну Раду Грушевського під час більшовицького Січневого повстання.

Тільки-но повернувся до Тернополя, як його знову призвали до війська, і від 3 листопада 1918 року він бере участь у встановленні влади Західноукраїнської Народної Республіки у Перемишлі.

Яким Ярема у чині сотника УГА.

Фото 1919 року

Згодом керує у чині сотника гарматною батареєю 12-ї Гірської бригади III корпусу Української Галицької Армії. 15 травня 1919 року бригада була відтята від головної армії, яка відступала на схід. Опинившись у горах сама, бригада перейшла на Закарпаття, щоб обійти фронт і з'єднатися з армією. Але чехословацькі війська роззброюють та інтернують українські частини, вважаючи їх більшовиками, бо повірили фальшивій польській пропаганді. Так понад два роки Яким Ярема провів у таборі інтернованих у Німецькому Яблонному на півночі Чехії. Тут він весь віддається громадській і освітній праці: виступає з лекціями та доповідями на різних урочистостях, організовує школи, гімназійні та матуральні курси, видає таборові часописи – „Голос табора” і „Український стрілець”. У таборі він пише свої спогади („Над Сяном”, 1921) про листопадові події у Перемишлі, в яких описує й аналізує тривожні події напередодні (кінець жовтня) та під час української влади в Перемишлі (до 12 листопада 1918 року).

Як психолог, Яким Ярема глибоко аналізує поведінку українців та поляків в екстремальних умовах – під час українсько-польського протистояння в листопадові дні 1918 року.

Отже, четвертого листопада українці встановили свою владу в українському місті Перемишлі. І того ж дня д-р Загайкевич, як один із трьох голів Української Національної Ради, викликав до себе Якіма Ярему і повідомив його, що вони йдуть до польського

генерала Пухальського, який був уночі інтернований українською владою. Яким Ярема мав залишитися командантом залоги будинку, де перебував полонений Пухальський. І перше слово, яким д-р Загайкевич промовив до полоненого генерала, було: „Ексцеленціє!” та ще й поставив по команді „Струнко!” українського вояка, який охороняв генерала. Розмову Загайкевич вів спочатку по-українськи, потім для кращого розуміння по-польськи, і нарешті на пропозицію генерала – по-німецьки. Загайкевич пообіцяв, що інтернування є тимчасове і його випустять на волю, як тільки дійде до замирення двох сторін – польської та української. Генерал тут же згодився дати своїм військам наказ перестати стріляти і відступитися за Сян. Через українських парламентарів наказ Пухальського було доручено польській військовій команді на другому березі Сяну. Проте нова команда лише висміяла такий наказ генерала і далі воювала на власну руку.

Фактом є те, що українці Перемишля більше дбали про полонених поляків – старшин і вояків – (бо так вимагали закони ведення війни!), ніж про своїх. Ось як змальовує Яким Ярема цю ситуацію у ворогуючому Перемишлі. Тоді, коли наші бійці стояли без зміни ніч і день, не маючи теплої страви, бо харчове діло ще не було як слід налажене, польські полонені старшини отримували правильні обіди, вечері й снідання з приватних українських кухонь чи просто ресторанів. Пухальський мав обіди із трьох або чотирьох страв на срібному сервізі. Коли третього дня, тобто 6-го листопада, було підписане перемир'я з поляками, то УН Рада зараз випустила всіх інтернованих на волю. Та не минуло й тижня, як воєнне щастя змінилося на нашу некористь, і ці самі поляки, яких українська м'якість пожаліла і звільнила, ішли наступом на безборонне українське населення міста й повіту, ріжучи, спалюючи, грабуючи – на подобу дикої орди Чінгісхана.

Може, найяскравішим свідченням поведінки двох народів – українців та поляків – є опис Якимом Яремою двох паралельних інтернувань, які провели в проміжку одного тижня українці 4-го листопада та поляки 11-го листопада. Але перед тим ще повернемося до громадського життя у місті Перемишлі за час української влади.

Польському цивільному населенню не було заповідано жодної кривди, нікого не арештували, нічиєї волі не обмежували. Польська Національна Рада збиралася щодня на свої засідання. Перемишль за української влади навіть не знав, що таке воєнний стан. Коли було оголошено про військово-польові суди для грабіжників, убивць і бандитів, то поляки нарobili такого крику, мовляв, українці заводять терор і абсолютизм, що українська влада відкликала свою постанову. Крім прилюдних зібрань нічого не заборонялося. У місті панував увесь час лад і порядок, не було ніяких грабунків чи нападів. Українське військо дбало про безпеку життя й майна поляків, коли на другому боці Сяну українці не мали спокою ні вдень, ні вночі. Тут нападали на селян, часто й вбивали, а одного разу навіть під час богослужіння зневажено українську церкву. А ось що робили поляки 11 листопада в Перемишлі, коли захопили владу у місті. Послухаймо самого автора: „Тепер наближалася хвиля гіркої розплати. Перше привітальне слово, яке зібрані в будинку доктора Загайкевича почули з уст польських переможців, було „Marsz!” Легіонери вивели людей гуртом на подвір'я і, кинувши для постраху декілька бомб, повели просто в тюрму на Засянні, де їх морено голодом, поки не від'їхали в Домб'є. Д-р Загайкевич не міг вийти разом з ними, бо лежав у гарячці.

Та зараз надбігла друга ватага з криком: „Де є доктор Загайкевич?” Майор, проводир ватаги, заверещав: „Псяча кров... лайдаку, то тобі захотілося України, ... марш мені з ліжка, там будеш будувати Україну... То ти, лайдаку, їздив по селах збирати селян...”

У хаті знявся лемент, діти заголосили: „Тату! Тату!” Мати впала навколішки перед лютим звіром і зі сльозами в очах благала милосердя для свого чоловіка й батька дітей. Одначе бланння тільки роз'юшували ворога. Він, лаючи добірними польськими словами, прискакував раз у раз до хворого й, поколюючи вістрям багнета, старався вицькувати його з ліжка. А коли нарешті Загайкевич підвівся, простягнув руку по своє вбрання, дикий майор, наставившись багнетом, закомандував: „Марш голий!” Його виштовхали в одній сорочці й підштанцях на двір, а коли жінка закинула йому в той час кожух на плечі, то один із вояків відкинув кожуха з такою силою, що вона впала на землю. Хворого чоловіка, що тремтів у

гарячі, погнали на сам край міста до касарень. По дорозі на нього напала озвіріла польська публіка.

Помешкання д-ра Загайкевича було аж до самого білого дня видовищем польських грабіжницьких оргій. П'яні та тверезі банди надходили одні за одними і, шукаючи за зброєю, забирали все щонайцінніше майно... У цю ніч по цілому місті відбувалися страшні грабунки. Польські вояки пролазили до склепів, головно золотникарських, і виносили все дочиста. Так поводилося польське лицарство. Його дикість була безмежна. Над містом розпростер крила польський хижий і кровожадний орел”.

Ще в таборі Яким Ярема починає наукові дослідження, які інтенсивно продовжує у Празі, куди переїхав влітку 1920 року. У Карловому університеті у жовтні 1922 року захищає дисертацію на тему „Чеський романтизм і відродження української літератури в Галичині” і здобув науковий ступінь доктора філософії.

У липні 1923 року у Празі був утворений Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова, у якому Яким Ярема працював спочатку професором кафедри філософії, а з липня 1925 року завідував кафедрою педагогічної психології. Одночасно організовує й очолює українську гімназію у Ржевничах під Прагою. На цей час припадає його плідна наукова діяльність: пише монографію про філософські ідеї Томи Масарика, наукові праці, підручники з психології та філософії.

Улітку 1930 року із-за зменшення числа студентів і скорочення дотацій від чеського уряду діяльність Педагогічного інституту починає згортатися. Яким Ярема повертається на батьківщину, в Тернопіль, де вчителює у приватній українській гімназії для дівчат.

Після закриття української хлоп'ячої гімназії, колишня гімназія для дівчат стала коєдукаційною (зі спільним навчанням дівчат і хлопців) і водночас єдиною українською школою у Тернополі. Тут він продовжує творчу наукову, педагогічну і громадсько-освітню працю. У травні 1932 року засновує „Подільський музей”, яким займається аж до початку війни. У 1936 році колекція музею налічувала вже 2340 предметів, часто набутих за свої гроші. Серед своїх колег-вчителів, а також серед учнів гімназії він був „недоторканим авторитетом”, про що свідчать спогади патріарха Йосифа

Сліпого, голови Українського національно-демократичного об'єднання В.Мудрого, діяча Української соціалістично-радикальної партії В.Лисого, колишніх гімназистів Павла Джуля зі США, Остапа Хоміцького зі Львівського університету ветеринарної медицини та інших.

**Яким Ярема серед учениць Тернопільської гімназії.
Фото 1931 року**

Науковий працівник Массачусетського технологічного інституту (Кембрідж, США) Р.Миколаєвич, який викладав фізику у Тернопільській гімназії за часів Якіма Яреми, згадував: „Яким Ярема стояв набагато вище від всіх нас, учителів, своїми знаннями, досвідом і працьовитістю. Він був наче нашим директором”. Р.Миколаєвич згадує також, що Ярема завжди вів себе поважно і незалежно, про що свідчить зустріч учителів гімназії з комендантом Тернополя Кудеревичем:

Одного разу викликав він учителів нашої гімназії до себе. Для цього не було тоді жодної причини, жодної справи, якою поліція мала б цікавитися, і тому нас, учителів, дивувало це. Згодом ми зрозуміли, що в той спосіб він хотів попросту показати нам свою владу, а нас якось принизити, упокорити. Прийшли ми, а він підійшов до нас і почав вітатися, подаючи руку. Привітався з перши-

ми двома та приступив до проф. Яреми, але той руки не подав, дивлячися просто перед себе. Кудеревич зорієнтувався, і, як опарений, скоро взяв руку назад та ні з ким більше не вітався. Ми всі бачили те й зрозуміли ситуацію. Ярема поставив справу ясно і гідно: ми прийшли на його офіційний виклик, проте не були зобов'язані до якихось форм товариського спілкування, і такого зближення собі не бажали. Зрозумів це також Кудеревич, змішався, як цуцик, що підібгав хвіст під себе, відступив від нашої групи.

Дуже ймовірно, що ця подія була останньою краплею, що перепополнила чашу терпіння польських властей. Яким Ярема під час праці в гімназії був під таємним наглядом поліції, а цей випадок тільки підсилив таємний нагляд, про що свідчить такий факт.

28 серпня 1934 року керівництво кружка „Рідної Школи” звернулося до Львівської окружної шкільної кураторії з проханням прийняти до відома, що доктора Якіма Ярему пропонується на директора (управителя) української приватної гімназії у Тернополі і просило затвердити його на цій посаді. Тоді ж до кураторії прийшов таємний лист, у якому комендант поліції пише:

При цій нагоді нагадую, що велике застереження викликає особа вчителя доктора Гірняка. Крім Гірняка дуже сумнівною є постать Яреми, який є улюбленцем молоді і чинить на неї великий вплив. Сам він є в дуже приятельських стосунках з Гірняком. Вони обидва вносять націоналістичний дух у колектив закладу.

Чим більше керівництво „Рідної Школи” підтримувало Якіма Ярему перед польською владою, щоб поставити його на посаду директора Тернопільської гімназії і чим більше цього хотіла громадськість міста, тим більше влада розуміла небезпеку від такого кроку: спочатку влада не давала згоди на призначення Якіма Яреми на посаду директора, а потім вирішала взагалі позбутися від нього, тобто звільнити його з праці у гімназії.

Воевода Марушевський у листі до кураторії звинувачує Якіма Ярему у тому, що „від часу, як він обійняв посаду вчителя гімназії, тобто від 1930 року він спілкується тільки з особами, що радикально налаштовані до Польської держави і заангажовані в націоналістичному русі. Доктор Ярема як вихователь молоді впли-

ває на неї в націоналістичному дусі, в результаті чого в гімназії доходить до створення юнацтва ОУН і тим послаблюється дисципліна у школі.

Як активний член багатьох українських громадських організацій, він має досить значний вплив на українську інтелігенцію, а поширюючи націоналізм, він згубно впливає на державне виховання української молоді.

Саме з того приводу вважаю недопустимим надання докторі Якимові Яремі посади керівника гімназії, більше того, вищенаведені докази промовляють краще за протилежне – за його звільнення із займаної посади вчителя у школі”.

І 29 травня 1935 року його звільнили з посади вчителя Тернопільської гімназії.

Протягом семи місяців (червень 1935 – січень 1936) Яким Ярема не працював у Тернопільській гімназії. На його захист стала громадськість Тернополя, Львова і всієї Галичини. З’явилися статті в тогочасній українській пресі. З часом під тиском української інтелігенції кураторія мусила піти на певні поступки: Якіма Ярему повертали на попереднє місце праці на посаду вчителя, але не дозволили йому стати директором Тернопільської гімназії. Йому підрізали крила.

Після приходу червоної армії (восени 1939 року) Ярема стає директором першої Тернопільської середньої школи, створеної з української гімназії.

14 січня 1940 року під примусом відбулися загальні останні збори Товариства імені Шевченка, які ухвалили „займенувати Якіма Ярему дійсним членом Товариства”, а також ухвалили ліквідувати Наукове Товариство імені Шевченка і передати все майно та допоміжні установи НТШ Академії наук УРСР, хоч поступова ліквідація проводилася вже від жовтня 1939 року. Насамперед представили комісарів до книгарні і друкарні, така ж доля спіткала потім музеї, бібліотеку і все НТШ.

У 1940 році Яким Ярема виїжджає на запрошення Львівського університету на посаду професора педагогіки, але він просить, поки підготує лекції, зарахувати його на кафедру німецької мови. Але справи різко міняються, коли Михайло Возняк запрошує його

на посаду старшого наукового співробітника в Інституті літератури імені Тараса Шевченка Академії наук. Треба відзначити, що в списках праць за радянських часів до війни і після неї Ярема не подавав своїх попередніх публікацій, за винятком деколи праць, друкованих до 1914 року. Можливо, це спасло його від репресій.

Прийшли роки німецької окупації. Ярема на прохання Українського видавництва укладає німецько-український словник. В цей час його дружина з головою поринає у громадську роботу. Очоливши секцію Жіночої служби України, вона несе допомогу радянським полоненим, які масово вмирали від голоду й пошесті тифу в таборі у Львівській цитаделі, а щоб прожити, неділями їздять у села обмінювати одягу на харчі, а професор Яким Ярема викладав німецьку мову на Державних технічних фахових курсах, як тоді називався Політехнічний інститут. Але й раніше у матеріальних достатках родина ніколи не жила. Дружина часто була без роботи, а батько значну частину своєї платні віддавав на користь „Рідної школи”, згадував син Степан Ярема.

Після Другої світової війни Яким Ярема категорично відмовився їхати на Захід. Від серпня 1944 року Яким Ярема, крім того, що займав посаду доцента на кафедрі німецької філології Львівського університету імені Івана Франка, почав працювати у відділі Інституту літератури у Львові, який радянська влада створила на місці Наукового товариства імені Шевченка, але у лютому 1946 року окремі львівські відділи Інституту були ліквідовані, наукових співробітників розігнали, а шестеро найбільш „підозрілих” вчених депортували до Києва на „почесне заслання”, як-от: Іван Крип'якевич, Михайло Возняк, Володимир Огоновський, Олена Степанів, Іван Карпинець, Яким Ярема. Їх відірвали від Львова, перевівши до зросійщеного Києва, бо Львів ввижався владі „центром буржуазного націоналізму”.

Після повернення з Києва у 1950 році Яким Ярема прийшов на кафедру іноземних мов тодішнього Львівського зооветеринарного інституту. Можна допускати, що було найменше дві причини, які спонукали Якіма Ярему прийти сюди після Києва. По-перше, цей заклад вважався порівняно з іншими дещо „політично спокійнішим” (тут не було гуманітарних факультетів, які були під особ-

ливою увагою органів КГБ), а за плечима Якіма Яреми була активна участь в Українській Галицькій Армії, і по-друге, в інституті працювали його добрі друзі – Вацлав Морачевський і Степан Гжицький (перший українець, що за польських часів здобувся на посаду доцента академії, і було це завдяки сприянню проф. Вацлава Морачевського).

**Яким Ярема –
завідувач кафедри.
Фото 1950 року**

Але й в інституті на той час підозріння та цькування українців обходили рідко кого. Не минуло це лихо також Якіма Ярему. Вже через неповний місяць після затвердження на посаді завідувача кафедри Яким Ярема мусив давати директорові інституту Миколі Сьомушкіну письмову відповідь на безглузді звинувачення, що містилися в доносі одної комуністки кафедри, нібито він *„запретил жене своего сына посещать его дом, потому что она не говорит местным языком”*, що, звичайно, тримало людину у постійній нервовій напрузі, бо він був тепер під постійним підозрінням спецвідділу в інституті, що шкодило його здоров'ю і професійній справі, якій міг би себе повністю присвятити. Яким Ярема добре розумів серйозність звинувачення проти нього, бо на основі такого звинувачення можна було легко приписати йому „український буржуазний націоналізм”, що загрожувало б його звільненням з роботи або й арештом. Природно, що він обрав дуже дипломатичну відповідь на кафедральний донос, яку написав російською мовою як вагомий аргумент для свого захисту.

Нижче подаємо відповідь Якіма Яреми мовою оригіналу на звинувачення проти нього, яку він написав 29 жовтня 1950 року, тобто через 28 днів праці в інституті:

Директору ЛВИ Семушкіну Н.Р. ЗАЯВЛЕНИЕ

Отвечая на заданные вопросы, заявляю: Утверждение, как будто я „жене моего сына запретил посещать мой дом, потому

что она не говорит местным языком”, надо считать бессмысленной шуткой или злой клеветой.

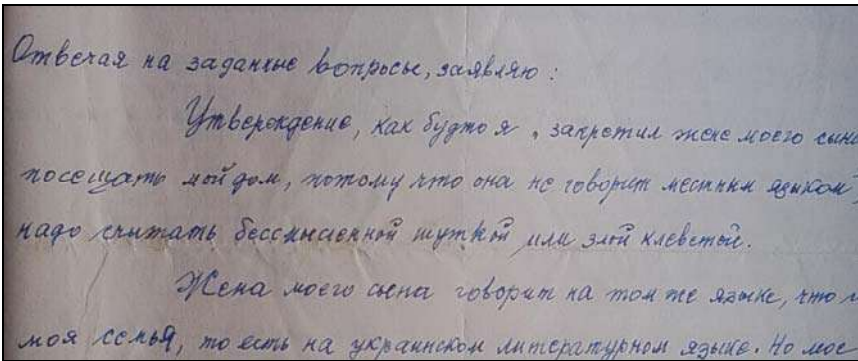
Жена моего сына говорит на том же языке, что и моя семья, то есть на украинском литературном языке. Но моё отношение к ней не изменилось бы, если бы она говорила на русском или каком-либо другом языке.

Я и моя жена слишком любим своего сына, чтоб относиться к его жене недружелюбно или пренебрежительно. Она бывает у нас почти каждый день после работы и целые выходные. Во время болезни была у нас и моя жена ухаживала за ней. Моя жена во многом помогает ей по хозяйственным делам.

Для того, чтоб не осталось ни тени неясности, я вынужден еще сказать, что между нами – родителями и сыном были некоторые разногласия относительно самого брака. Принимая во внимание его слишком молодой век (23 г.), мы советовали подождать и испытать свои и её чувства. Но они решили иначе и без ведома нашего и её матери заключили брак.

Всё-таки эти прошедшие расхождения не имели ни в коем случае острого и тем более принципиального характера. То, что невестка до сих пор не жила у нас постоянно, объясняется тем, что молодые хотели стать самостоятельными. Однако получить квартиру сейчас очень трудно и потому ввиду предстоящей зимы было решено, что мы будем жить вместе.

Канд. фил. наук Ярема Я. Львов, дня 29/X 1950 г.

Отвечая на заданные вопросы, заявляю:
Утверждение, как будто я, запретил жене моего сына
посещать мой дом, потому что она не говорит местным языком,
надо считать бессмысленной шуткой или злой клеветой.
Жена моего сына говорит на том же языке, что и
моя семья, то есть на украинском литературном языке. Но мое

Початок відповіді на кафедральний донос

І все-таки Яким Ярема знаходив сили, щоби продовжувати свою невтомну працю. Крім низки наукових статей, з цього періоду окремо треба виділити дві великі його праці: Хронологія життя і творчості Івана Франка і Російсько-український ветеринарний словник.

**Колектив кафедри 1962 року:
ст. в. Калістрат Добрянський, ст. в. Омелян Білевич,
доц. Яким Ярема (завідувач),
ст. в. Остап Хоміцький, ст. в. Тетяна Круглова.
Стоять: Євстахія Семенів, Ірина Джала,
Богдан Мединський, Ганна Кошель**

Наукові дослідження про життя і творчість Івана Франка займають у житті Якіма Яреми особливе місце. Цю роботу він почав у 1950 році. В день своєї раптової смерті, 15 грудня 1964 року, вчений працював якраз над „Хронологією” – переписав начисто текст до 1876 року у житті Івана Франка, а вся праця обіймала 673 сторінки, які потім були надруковані на машинці дружиною автора та його колишньою ученицею з Тернопільської гімназії Ольгою Сліпою з рукописних матеріалів.

Останньою працею Якіма Яреми, яка вийшла друком у рік його смерті, був Російсько-український ветеринарний словник (Київ, 1964). Це була перша ластівка такого роду в українській лексикографії: цей словник був і є одночасно фаховим, орфографічним,

етимологічним і тлумачним довідником у ділянці ветеринарної медицини.

На могилі Якіма Яреми на Личаківському цвинтарі у Львові, де й спочивають його дружина Марія-Феліція і син Степан, стоїть пам'ятник-саркофаг з чорного граніту (скульптор Роман Палюх).

**На могилі Якіма Яреми на Личаківському цвинтарі у Львові:
невістка Єлизавета, син Степан і внучка**

На жаль, понад 50 років замовчувалися наукові надбання українського вченого Якіма Яреми, вони не пасували до політичної ідеології радянського ладу, і щойно в 1990-х роках у незалежній Україні науковою громадськістю, насамперед зусиллями і завдяки активній допомозі сина вченого, Степана Яреми, почалося повернення в науковий обіг імені Якіма Яреми. Зокрема, видано бібліографічний покажчик з описом життя та діяльності Якіма Яреми (автор Степан Ярема, 1995), надруковано його спогади з українсько-польської війни (Над Сяном, 1997), видано збірник його праць з психології та педагогіки (2003), вийшли друком його багатостраждальна „Хронологія життя і творчості Івана Франка” (2006) та „Франкознавчі студії” (2007). До 120-х роковин вченого кафедра

української та іноземних мов Львівського університету ветеринарної медицини провела Вечір пам'яті та виставку наукових праць свого колишнього керівника. У Львові, де мешкав Яким Ярема (вул. Івана Франка, 37) була встановлена пам'ятна дошка на його честь, а ще в 1991 році іменем Якіма Яреми названа у Львові колишня вулиця Гайдара-Бічна.

**Пам'ятна таблиця на будинку № 37,
вул. Івана Франка у Львові, де жив і помер Яким Ярема**

І нарешті, з ініціативи автора цих рядків вчена рада Львівського університету ветеринарної медицини ухвалила 9 грудня 2014 року назвати кафедру української та іноземних мов іменем Якіма Яреми, а в травні 2015 року в університеті була проведена наукова конференцію з нагоди Пам'ятних днів відомого українського вченого Якіма Яреми.

Для написання статті автор використав працю упорядників С. Яреми і Л. Ярошевської „Яким Ярема: 1884–1964. Бібліографічний покажчик.” – Львів, 1995, архівні документи Львівського зооветеринарного інституту, державного архіву Львівської області, а також фотографії, які син Степан Ярема подарував кафедрі української та іноземних мов.

У пам'яті рідних, учнів та друзів Яким Ярема залишив про себе щирі спогади, деякі з них наведемо нижче, зокрема Петра Ти-

мочка, який був товаришем сина Степана, самого сина та дослідження родоvodu Якіма Яреми автором цієї статті.

Петро Тимочко згадує:

Хоч д-р Ярема й не викладав у нашому класі, усі ми знали його і хто свідомо, а ми, хлопчиська, більше несвідомо, ставилися до нього з великим респектом. Бо пошану до цієї людини викликало все: і його задумливість, і внутрішній спокій із мудрістю, що дивилася на вас крізь цвікери своїми добрими, проникливими очима. Усе в ньому імпонувало: і охайний, скромний одяг, і середнього зросту постать з дещо нахиленою напівлисою головою, і навіть вуса, що дивним чином підкреслювали його інтелігентність та людську незвичайність. Бувало деколи, що професор приходив на уроки в наш клас, підміняючи відсутніх із якихось причин викладачів німецької, латинської чи української мов. Таких годин було небагато, але вони були для нас вельми цікавими і пам'ятними. Мені ж особисто поталанило ще й тим, що ми зі Степаном дуже скоро подружили, хоч дотепер не второпаю, що єднало мене, тоді юного селянина, з підлітком, що виростав та виховувався у високоінтелігентній сім'ї, але щось єднало, тому я часто бував у їх домі в Тернополі при тодішній вулиці Жвірки (нині Весела), 1. Сім'я винаймала там досить просторий особняк, оточений невеликим садком. Цей будинок зберігся донині, але його так перебудували та розширили, що він утратив, на жаль, не на краще свій колишній вигляд. Не стало й саду. Від будинку рукою подати до парку, що тоді теж більше надавався для відпочинку, тож бували ми часто і в ньому.

Настала осінь 1939 року. Війна. На наші землі прийшли зі сходу „визволителі”. Навчання в гімназії почалося значно пізніше, і вона ще деякий час залишалася гімназією. Саме з тої пори запам'ятався мені один урок літератури, вести який неочікувано прийшов проф. Ярема. Перші його слова, вимовлені спокійно та розважливо, після того, як ми піднялися для привітання і сіли, були: „У квітні цього року минуло 130 літ з дня народження великого українського письменника Миколи Гоголя. Йому ми і присвятимо сьогоднішнє заняття”. Здавалось би, нічого особливого. Ми, патріотично настроєні учні, в чому немалу роль зіграли літературні образи знаменитого українця, що писав російською мовою, надавши

їй, до речі, краси за допомогою української, сприймали цю заяву як щось нормальне. Згадуючи цей урок по роках, не раз думав, що треба було мати мужність, аби вести таку мову перед учнями, бо твердження, що Гоголь – український письменник, розцінювалось як „буржуазний націоналізм”.

Теплі і щирі є спогади сина Степана під назвою „Про моїх батьків”. Я хотів би сказати про те, що батько так би ніколи не міг працювати і так ніколи не міг би розвивати свої таланти, якби був не мав такої жінки, як моя мама. Це була жінка, яка повністю брала на себе всі турботи за сім’ю. Батька вдома не цікавило практично нічого, він був надзвичайний педант, вдома він любив раз допомогти, наприклад позамітати чи інше щось зробити, але не більше. Все інше клалося на плечі моєї матері. Вона ціле своє життя присвятила саме батькові і родині. Авторитет батька в родині був надзвичайно високий. Завжди було так: тато, то святе, я знав і завжди мене вчили, навіть як я провинився, що мені було дуже прикро – йди перепрочи тата, не себе, а тата.

Часи, зима в 1941 році і весна 1942 року під час німецької окупації, були дуже важкі, голодні у Львові, зовсім холодні, але тим не менше батько сидів за бюроком і працював, а мама збирала речі і їздила по селах вимінювати щось на продукти, щоб було щось їсти вдома. І в перших часах за німців, як я згадую, мама працювала в Українському Комітеті, вона добивалася певних приділів, як тоді це називалося, щоби можна було щось дістати їсти, і все було на її руках. Так само дуже важкі часи були в 1945–1946 роках, може, найгірші часи, коли зарплата старшого наукового працівника, ким тоді був мій батько, була 800 карбованців, а хліб на базарі – 3 карбованці – і попробуй жити. Це все було на плечах моєї матері. Саме матері я би хотів віддати честь. А про батька. Батько був людиною надзвичайно організованої праці. В нього все йшло законно. Все було заставлено, не було періоду життя, щоб він не працював науково над тою чи іншою темою: чи то над лексикографією, чи в психології, чи в літературознавстві, чи в інших ділянках. Він завжди був за бюроком, завжди працював і працював дуже багато. Працьовитість батька у поєднанні з високою самодисципліною та чітким розподілом часу допомагали йому відносно багато зробити

в різних ділянках науки за таких малосприятливих умов. До віку 60-ти років батько зберіг звичай робити рано фізичні вправи й умиватися до пояса холодною водою. Повернувшись із гімназії, прилягав після обіду на якихось 20 хвилин, після чого порався близько години в садку біля дому. З четвертої до десятої працював за письмовим столом, а перед сном ще звичайно читав.

Практично щороку за Польщі виходила з-під його пера якась наукова робота. І коли він лягав спати, я не знаю, бо я вже давно спав, в кожному разі значно пізніше, як я.

Його учень, а від 1953 року співробітник кафедри іноземних мов Остап Хоміцький наголошував на ретельності та точності Якіма Яреми, як у німецького філософа Іммануїла Канта, за яким можна було перевіряти годинника.

Згадують про діяльність батька в Зооветеринарному інституті. Я би сказав, що тут дійсно була його велика діяльність упродовж 12 років, де він керував кафедрою іноземних мов. Батько в гімназії і в інституті викладав німецьку мову. Але навіть коли мама просила, як я пам'ятаю, навіть за Польщі були ще такі розмови між батьками, ще до 1939 року, мама все до тата: „Та говори зі сином по-німецьки, та навчи його по-німецьки говорити”, – то тато завжди відмовлявся, казав: „Маю того досить у школі, щоб я ще вдома по-німецьки говорив”. Так що практично ніколи не цікавився тим, що я роблю. Як я прийшов з гімназії і сказав: „Тату, прочитай моє завдання з німецької або латинської мови”, – то згодився прочитати, але не більше. Ніколи мене не питався про справи у школі. Навіть у Львівській академічній гімназії, яку я вже закінчував, вчитель німецької мови був нашим класним керівником і одного разу казав таке: „Як добрий господар свиней пасти виганяє, то час до часу він заглядає, що свині там роблять, а ваші батьки навіть не прийдуть в гімназію й не спитають, як ви вчитеся”. Я прийшов додому і татові то розказав і кажу: „Тату, та піди хоч раз в гімназію”, – ну тоді він вже пішов. А як я був молодший, перші шість класів нормальних, то мама часом ходила до гімназії, а тато – ніколи. Тато давав мені абсолютну свободу. Якщо була якась потреба, то тоді висловлював свою думку. Можливо все це було так тому, що, як мені здається, я був досить доброю дитиною, як то кажуть, і нічого

такого поганого не робив. У цьому відношенні тато був надзвичайно толерантний, давав мені можливість самостійно вирішувати свої шкільні проблеми. Так я й самостійно одружився. Можливо, тато на все це збоку дивився, але мені давав можливість вільно розвиватися. За все я щиро вдячний моїм батькам, особливо матері.

Родовід Якима Яреми

Та обставина, що батько Якима Яреми (теж Яким Ярема) був родом зі села Дроздовичі, спонукало автора цих рядків вивчати всі метричні книги церкви святого Миколая названого села від найдавніших часів, щоб по крупинках зібрати родовід Якима Яреми. Додамо, що всі метричні книги з церкви Арламівської Волі, на жаль, сьогодні зберігаються у Республіці Польща.

Греко-католицькі священники Галичини, яких у старих метричних книгах називають священниками грецького обряду (*Ritus graeci*), почали ретельно вести записи у метричних книгах про народження парафіян (*liber natorum*), шлюби (*liber copulatorum*) та про смерті (*liber mortuorum*) щойно від 1785 року, бо така була офіційна настанова нової австрійської влади, яка прийшла до Галичини восени 1772 року. На основі патенту австрійського цісаря Йосифа II від 20 лютого 1784 року в усіх греко-католицьких церквах метричні книги треба було вести латинською мовою, хоч проти цього були окремі протести. Ці метричні книги досі зберігаються в обласних архівах, чимало з них є в архівах Варшави, Ряшева (Жешува) та Кракова, і значна їх кількість навечно пропала в роки різних воєнних лихоліть.

Серед старих метричних книг зі села Дроздовичі Городоцького району, що на Львівщині, які містять відомості від 1785 року, є тільки дві: книга про одруження парафіян за 1785–1874 роки і книга померлих за 1785–1853 роки, і зовсім немає відомостей про народження у Дроздовичах від 1785 року (книга про народження парафіян у Дроздовичах починається щойно 1834 роком). До того ж треба ще додати, що в окремих метричних книгах часто відсутня інформація про цілі місяці, а то й про цілий рік, особливо це стосується початкових записів кінця XVIII століття. Тому зрозуміло, що наша інформація про рід Ярем у селі Дроздовичі може бути не завжди повною.

Почнемо з імені Яким. У всіх метричних книгах зі села Дроздовичі ми знайшли лише два мешканці села першої половини ХІХ століття, що мали таке ім'я: це син Миколи Яреми (того, що народився 1815 року), і господар Долінський. Греко-католицька церква 22 вересня відзначає день святих і праведних богоотців Йоакима і Анни, і якраз 22 вересня 1845 року в родині Миколи й Анни Ярем народився хлопець, якого назвали Якимом на честь його небесного патрона Йоакима. Цікаво, що в родині того ж Миколи Яреми ще народиться один хлопчик зовсім близько до цієї дати: онук Яким Ярема – 23 вересня 1884 року.

Першими представниками роду Ярем, яких ми знайшли у книзі про одруження, є Микола Ярема (але це не той, що народився у 1815 році, а старший), Антон Ярема та Андрій Ярема. Про них ми маємо дуже скупу інформацію, вже більше дізнаємося про їх нащадків – синів чи дочок, а через Антона Ярему та його нащадків ми доходимо аж до наших днів.

Отже, третьою лінією роду Ярем у Дроздовичах є лінія Антона Яреми. Її нащадки, за метричними книгами, відомі з першої половини ХVІІІ століття і доходять до наших днів, і сьогодні вони творять вже восьме покоління.

З книги померлих у Дроздовичах маємо дещо повнішу інформацію про Антона і його дружину Анну і зовсім невелику інформацію про їх батьків – Петра і Пелагію. Першим з них помер Петро у віці 73 років – 7 лютого 1792 року, звідси можна врахувати, що він народився у 1719 році, і ця дата є найстаршою, куди сягає рід Ярем, що зафіксовано у церковних книгах.

Пелагія померла 29 лютого 1802 року у віці 70 років, отже вона народилася у 1732 році. Про їх дітей немає прямих відомостей, можна тільки здогадуватися на основі методу виключення, що Антон був їх сином. Від Антона його родова лінія є цілком ясною, бо підтверджується записами у метричних книгах. Антон помер 5 липня 1820 року у віці 70 років, його дружина Анна померла 25 листопада 1826 року теж у віці 70 років. Вони мали чотирьох дітей – Максима і Марію, а син Максим Яремців помер у віці 8 років, донька Варвара померла у віці 17 років. Донька Марія, 1800 року народження, молодою вийшла заміж за Івана Шаргу, який трагічно

загинув, і Марія, вже як вдова, у віці 43 років вдруге вийшла заміж за Теодора Хитрого з Городка, молодшого від неї на 4 роки.

Максим, син Антона, 1793 року, у віці 19 років одружився з п'ятнадцятилітньою Марією Пилип. У шлюбі вони мали трьох дітей – старшого сина Миколу, доньку Катерину і середульшого сина Семена, 1817 року народження, який 22 листопада 1836 року втопився разом з двома іншими товаришами. Його тіло впливло щойно 3 грудня, а 5 грудня його поховали як утопленика. До Максимового сина Миколи рід Антона Яреми був дуже непевним: він будь-якої миті міг перерватися по чоловічій лінії, адже дідусь Петро мав тільки одного сина Антона, а син Антон мав тільки одного внука Максима. Дальшою опорою лінії роду Антона Яреми став правнук Микола. Він мав шестеро дітей: трьох хлопців – Івана, Якіма і Олексу і трьох дівчат – Марію, Анастасію і Параскевію.

Від синів Миколи Яреми лінія роду Антона Яреми роздвоїлася: розвинулася лінія Якіма Яреми, батька нашого Якіма Яреми, і більша лінія Івана Яреми: → Іван → Михайло → Степан → Ігор.

Нижче подамо інформацію про Миколу Ярему, дідуся нашого Якіма Яреми, та його дітей так, як це записано у церковних книгах села Дроздовичі, що зберігаються у Львівському історичному архіві:

– 13 листопада 1836 року Микола, син Максима Яреми, селянина, 21 року, одружується з Анною, донькою Андрія Барана, селянина, 19 років. Хресні батьки: Матвій Стасюк і Данило Ярема – селяни.

– 20 листопада 1842 року Дем'ян Юсів, 24 років, одружується з Катериною, донькою Максима і Марії Яреми, 19 років, селян, із дому № 48, грецького обряду.

– 22 лютого 1857 року Григорій, син Петра Штойка, 26 років, одружується з Марією, донькою Миколи Яреми і Анни Баран, селян, 19 років, грецького обряду.

– 24 лютого 1867 року Євстахій, син Теодора Бонка і Марії Добуш, селян із Кам'яноброду, 28 років, одружується з Анастасією, донькою Миколи Яреми і Анни Баран, селян, 17 років.

Про доньку Миколи Яреми Параскевію відомо лише, що вона народилася 14 січня 1858 року. Щодо трьох синів Миколи –

Івана, Якіма та Олекси, то ніхто з них не залишився мешкати у селі Дроздовичі. Іван (27.05.1887–1934) одружився до села Галичани. Олекса (14.1.1854–21.11.1930) навчався у Львові, закінчив класичну філологію Львівського університету, учитель українських гімназій у Львові та в Перемишлі, громадський діяч, голова низки українських культурних і економічних товариств, опікун нашого Якіма Яреми. Яким Миколайович Ярема (22.09.1845–1.10.1915) переїхав до села Арламівська Воля, де працював на залізниці будочником. Тут одружився з Францишкою Чуткою, німкою. Мали двох синів – Володимира і Якіма. Володимир після закінчення юридичного факультету був суддею у Яворові та Бібрці, брав участь в українсько-польській війні у складі УГА, захворів на черевний тиф у чотирьохтисятку смерті, помер у 1919 році в Кам'янці-Подільському. Син Яким (23.9.1884–15.12.1964) – український вчений. Одружений з Марією-Феліцією Савчек, мали одного сина – Степана. Народився 19 жовтня 1926 року у Празі. Помер 9 липня 2008 року у Києві, похований у родинному склепі на Личаківському цвинтарі у Львові. Мали двох дочок – Ольгу і Лїду. Виїхали з України з мамою Єлизаветою і живуть в Америці.

РОДОВІД ЯКИМА ЯРЕМИ

I.		Петро	+	Пелагія
		*1719		*1732
		†7.02.1792		†29.02.1802
II.		Антон	+	Анна
		*1750		*1756
		†5.07.1820		†25.11.1826
III.	Максим + Марія Пилип			Іван Шарга + Марія, д. Антона
	14.02.1808			22.02.1818
	*1789 ?		*1796	*1800
	†7.10.1852 ?		†?	†?
IV.	Микола + Анна Баран	Дем'ян Юсїв	+	Катерина, д. Антона
	13.11.1836			20.11.1842
	*1815 *1817	*1818		*1824

V. Яким + Францишка Чутка Григорій Штойко + Марія, д. Миколи
 ? 22.02.1857
 *22.09.1845 ? +1831 *1838
 †1.10.1915 ? †? †?

Євстахій Бонк + Анастасія, д. Миколи Іван + ? Олекса + ?
 24.02.1867 ? ?
 *1839 *1850 *20.05.1841 *14.01.1854
 ? ? †27.05.1887 †21.01.1930

VI. Яким + Марія-Феліція Савчек Володимир + ?
 10.08.1913
 *22.09.1884 ? *1876
 †15.12.1964 1.02.1967 †1919

VII. Степан + Єлизавета
 1949
 *19.10.1926 ?
 †9.07.2008 ?

VIII. Ольга Ярема, Ліда Ярема

ОМЕЛЯН БІЛЕВИЧ

Омелян Білевич народився 8 серпня 1913 року у селі Кукезів Кам'яно-Бузького району, що на Львівщині. Село Кукезів лежить за 24 кілометри від Львова і 7 кілометрів від Яричева (його історична назва – Красний Острів, так називався Кукезів на переломі XVII–XVIII століть, а у повісті Івана Франка „Основи суспільности” – це село Торки). Названий вперше в 1438 році, а перейменований на місто у 1538 році, Кукезів був власністю багатьох вельмож. Очевидно, що назву було дано цьому поселенню в честь перших власників Кукезовських.

У 1684–1693 роках за вказівкою Яна III Собеського у Кукезові було збудовано дерев'яний поверховий палац, який був однією з улюблених резиденцій короля Польщі. Мурований двір тут був з'явився вже на початку XIX століття, але в кінці того ж століття палац згорів. Від 1692 року в Кукезові проживали караїми, у 1600 році тут виник римо-католицький костел, дата заснування нової греко-католицької церкви припадає на 1708 рік.

У 1910 році в Кукезові проживало 1105 жителів, із яких 550 українців, 495 поляків і 60 євреїв. Тоді ж у Кукезові була однокласна школа з двома учителями для українців, де навчалось 88 дітей, а також школа з викладанням польською мовою. Зараз Кукезів, колишнє містечко, стало невеличким селом, де до наших днів центральну частину його жителі ще називають містечком і згадують дерев'яну ратушу, яка стояла в центрі Кукезова. На території села сьогодні проживає 365 жителів.

Найстаршим предком з кукезівської лінії Білевичів був Кузьма Білевич, про якого пише в 1699 році у своєму привілею для містечка Кукезова син польського короля Яна Собеського – Костянтин. Кузьма Білевич був за професією мельником, але як один зі шести найповажніших мешканців Кукезова – Кузьма Білевич, Ференц Батюк, Ян Грипусь, Петро Гімур, Андрій Саяк і Олекса Ба-

тук, бо вони за власний кошт почали будувати тут ошатні будинки, – отримав від королевича право нагляду над усім будівництвом у Кукезові, „щоби всі могли постійно будуватися під одну моду”, до того, королевич обрав його за „осадцу” міста, тобто Кузьма Білевич водночас виконував функцію архітектора містечка Кукезів. Королевич Костянтин дуже шанував Кузьму, називаючи його „славетним”.

У старому Помянику, який ми знайшли у церкві св. Миколая у Кукезові, за 1755 рік є запис про те, щоби в церкві згадувати ім'я якогось Кузьми як будівничого кукезівської церкви, його жени Анастасії та їх „чад” (дітей).

В оригіналі записано так: „Помяни, Господи, создателей святого храма сего: Кузьму, Анастасію со чади”, який ми наводимо нижче:

Запис із церковного Помяника у Кукезові 1755 року

Звичайно, ніхто з нинішніх людей Кукезова – ні парафіяни, ні отці – не могли знати, хто такий отой Кузьма, про якого мовиться в Помянику. Але після нашої знахідки запису у Помянику про Кузьму як творця храму у містечку Кукезові і згадки у привілею королевича Костянтина Собеського імені кукезівського архітектора Кузьми Білевича за 1699 рік стає зрозуміло, що Кузьма у Помянику

є якраз той самий Кузьма Білевич – далекий предок Омеляна Білевича, про який говорить королевич Костянтин, син Яна Собеського, короля Польщі.

Таким чином, немає сумніву, що отим будівничим церкви у Кукезові („создателем святаго храма сего”) якраз і був Кузьма Білевич. Ця церква була збудована тут у 1708 році і простояла понад 200 літ. Напередодні Першої світової війни її розібрали, щоб відкинути старе спорохнявіле дерево, докупити нове і побудувати нову дерев'яну церкву, але в час війни все дерево пропало: частина була спалена російськими військами, які тоді перебували у Кукезові, інша частина дерева була розкрадена.

На історії одної родини Білевичів можна простежити долю цілого покоління західноукраїнських родин: людей чесних і працьовитих, релігійних і національно свідомих, безкорисливих і жертвних, простодушних і довірливих. Рід Омеляна Білевича добре прослідковується вже з другої половини ХІХ століття. Його дід Йосиф Білевич мав трьох синів, якими були *Теодор*: був священником у місті Буську і мав 4 дітей – три дочки й одного сина. Одна з дочок, Ольга, вийшла заміж за сина Івана Франка – Петра; *Михайло*: мав сина Теодора, який був священником; *Андрій*: це третій син, який був батьком Омеляна Білевича. Андрій мав 10 дітей, був добрим господарем, мали 16 моргів поля, тримали корови, коні. Мати Анастасія дала усім дітям релігійне виховання. Батько був політично грамотний, трьох синів батьки послали на навчання до Львова, а в 1918 році – двох синів до Української Галицької Армії (обидва пройшли пекло у так званому „чотирикутнику смерті”).

Дочка Анна була найстаршою. У 1939 році совіти вивезли її в Казахстан, повернулася до Львова у 1946 році, але у 1949 році вивезли її вдруге аж до Якутії. Додому повернулася у 1971 році. *Дочка Марія* мала млин у селі Буянці Жовківського району, була дуже працьовитою. У 1943 році загинула від пострілу, невідомо чиєї руки. Був воєнний час і справи ніхто не розслідував. *Середня* дочка виїхала за океан, *наймолодша* вчилася в Голлівуді. Про неї немає жодної інформації. *Син Олексій* був освічений, дуже гарно вчився у школі, як і всі інші діти. Був священником протягом 52 років. *Син Андрій* працював у Львові начальником ковбасного це-

ху, був дуже веселий і дотепний. *Син Володимир* продовжував батьківську лінію: залишився працювати на землі. *Син Павло*, 1902 року народження, був у Січових стрільцях, пішов воювати добровольцем за Україну. У Львові закінчив гімназію і студіював право в університеті. В сусідньому селі жила вдова Столярчік з дочкою-красунею Фрідерікою, вони повернулися з Відня до сестри. Павло одружився з Фрідерікою, продали поле в селі, збудували кам'яницю у Львові. У 1939 році Павло скористався австрійським походженням дружини, добився того, що вся родина виїхала до Відня. *Син Василь*, 1900 року народження, теж був у Січових стрільцях. Воював у „чотирикутнику смерті”, захворів на черевний тиф, мав високу температуру, дуже мучила його спрага. Недалеко була криниця, напився води і пролежав довго на снігу. Згодом захворів на туберкульоз і помер вже у Кукезові у віці 28 років.

Зі спогадів обох братів – Павла і Василя, котрі були у Січових стрільцях і пережили події „чотирикутника смерті”, Омелян добре зберіг у пам'яті всі деталі їх військового життя, що послужило великою школою зростання його національної свідомості. Українська Галицька Армія у 1919 році була у союзі з Армією Української Народної Республіки. Під кінець 1919 року уряд УНР виїхав до Польщі шукати там союзника для боротьби проти червоної Москви і залишився там на еміграції, тим часом також уряд диктатора Євгена Петрушевича покинув Україну і виїхав до Відня на еміграцію. Галицька Армія залишилася без державного і політичного проводу.

Частина УГА внаслідок укладеного сепаратного перемир'я увійшла до складу денікінської армії. Потім під ударами більшовиків вона відступила з денікінцями на південь, а коли Румунія відмовила їй у політичному притулку, змушена була перейти на бік більшовиків і перейменуватися в „червону УГА”, потім знову приєдналася до Петлюри (квітень 1920 року), за що її рештки були розформовані більшовиками, а офіцери розстріляні. Петлюра вирвався із „чотирикутника смерті” та відступив на Волинь. Через Волинь добирався додому також брат Павло.

Брат Василь служив у саперній роті. Його, хворого, з тифозною гарячкою, який довго лежав без пам'яті на снігу, доставили

до якоїс лікарні. Він бачив, як стрільці просилися, щоби їх не покидали тут, але на підводи не можна було всіх забрати. Вони залишалися в лікарні на явну смерть.

Покинута батьківська хата у Кукезові. Фото 2013 року

Наймолодшим у родині був син Омелян, який прожив 87 років і 13 днів (1913–2000). Всі ці роки припали на ХХ століття, яке було для українців Галичини сумним і драматичним. За цей час сім разів змінювалися в Галичині чужі режими, які сюди або приходили вперше, або поверталися знову, щоби щось взяти, а не дати. Омелян Білевич був очевидцем тих змін. Перед Першою світовою війною тут володарювали австрійці, у вересні 1914 року в Галичину посунули війська царської Росії і пробули тут 10 місяців, влітку 1915 року знову повернулися австрійці, а від літа 1919 до осені 1939 року тут панували поляки, котрі під тиском німців і росіян самі втратили свою державність восени 1939 року, коли у змові з німцями Галичину зайняли радянські війська, а у червні 1941 року її окупували німці і покинули наш край щойно у липні 1944 року, а тут знову встановили комуністичну владу росіяни, що тривала аж до серпня 1991 року. Всупереч цьому, українці Галичини тричі пробували здобути свою самостійну державу. Першого разу у листопаді 1918 року вони проголосили Західноукраїнську Народну Ре-

спубліку (ЗУНР), але не втримали її у війні з поляками. Вдруге, коли 30 червня 1941 року у Львові був проголошений Акт відновлення Української держави, і знову її було повалено силою німецької влади. І аж у серпні 1991 року вся Україна була проголошена незалежною. За таких політичних обставин проходило життя Омеляна Білевича у Кукезові та у Львові.

Тут кілька слів треба окремо ще сказати про саме село за часів, як народився Омелян Білевич.

Тоді це було містечко Кукизів, яке після Другої світової війни зовсім змінилося. Насамперед Кукизів втратив статус містечка і став звичайним селом, а, по-друге, з містечка Кукизів став селом Кукезів. І, нарешті, з напівпольського Кукезів поступово перетворювався на український. Офіційно зафіксована така зміна: „містечко Кукизів львівського воєвідства” стало селом Кукезів Кам’янка-Бузького району Львівської області.

Омелянові батьки – батько Андрій Білевич і мати Анастасія, з дому Боцян – з діда-прадіда жили в Кукезові і працювали тут на рідній українській землі.

Як і інші сільські діти, Омелян виростав серед забав на пасовиську зі своїми товаришами, то в пошуках входу до таємничих льохів, що мали вести десь аж до Жовкви, то бігали дивитися на якісь дивні камені, під якими лежали поховані караїми, котрі колись тут жили, але вже давно вибралися із Кукезова, то знову заглядали до могили пана Яна, який був похований під великим хрестом посеред містечка, то шукали чогось на руїнах старої міської ратуші. Влітку гурбою бігли на величезний став і особливо любили дивитися, як дорослі хлопці-відчайдухи стрибали з мосту у воду. Взимку знову приходили на став зі саморобними „лижбами”: брат Олекса брав два поліна, стругав їх, підковував дротом чи навіть ручкою від старого відра, прив’язував якісь мотузки до таких „лижб”, причіпляв спереду і ззаду шнурки – і „лижби” були готові. Залишалося перед ставом прикріпити їх до чобіт, обережно стати на лід і після кількарядового падання вдавалося проїхати перші кілька метрів. А скільки радості було, коли вже не треба було падати! Та найбільшою зимовою розвагою були нарти і їзда на санках. Горби і схили Кукезова були якби спеціально природою створені

для цього. З братом їхали вниз разом, а вгору брат доручав тягти санки йому одному. Омелян радів, що тягне санки для старшого брата! Довгими зимовими вечорами готувалися до вертепу: розшували і лагодили одяг для Ірода і Смерті, пастухів і Ангела, вивчали напам'ять колядки і щедрівки.

Кукезівський став. Фото 2013 року

Настав 1919 рік. Поляки виграли війну з українцями і тепер могли встановлювати в Галичині свої права. У 1920 році малий Омелян пішов до першого класу місцевої української школи. Але ситуація у школі вже дещо змінилася. Школа далі залишалася дво-

Омелян – учень другого класу.

Фото 1922 року

класною з чотирма відділами, управителем залишився той самий Антін Коренецький, але не стало у школі вчителя-українця, на його місце прийшла Стефанія Коренецька, дружина управителя, теж полька. Про те, як польський вчитель виховував українців, переконався сам на собі малий Омелян. Якимось у четвертому класі попросив його управитель школи Антін Коренецький залишитися після уроків. І повів з ним таку розмову: хоч ти, Мільку, ходиш до школи з руською (так тоді поляки називали українську мову. – Автор) мовою навчання, але ти є насправді поляком. Твоє прізвище треба писати з двома польськими ll (Billewicz), і є воно дуже

славне в Польщі, навіть мати Юзефа Пілсудського Марія теж має прізвище Billewicz – і ти повинен цим гордитися. Більше того, управитель школи Коренецький двічі приходив до батьків Омеляна і теж намовляв їх, щоб вони перевели хлопця до польського класу і щоб він ходив до костелу, бо насправді родина Білевичів – це поляки, котрі прийшли до Кукезова з Литви, частково зі сучасної Білорусі. Однак батьки залишалися вірними своєму українському родові.

Першого вересня 1924 року Омелян став учнем української гімназії у Львові, перед тим успішно склавши вступні іспити. Хлопець став третім з одної родини, хто буде навчатися у Львові. Вже чотири роки не було батька, тому мати вирішує купити невеличкий будинок на околиці міста (Знесіння). Тепер вона могла доглянути дітей, а вони могли спокійно навчатися.

Тоді гімназія мала таку офіційну назву: „Філія Державної гімназії з руською мовою навчання у Львові”. Чому філія? Ще за австрійських часів у Львові діяла Академічна гімназія, яка з кінцем 1878 року вперше видала річний звіт українською мовою і стала Першою українською академічною гімназією. Вона називалася академічною, бо її випускників без вступних іспитів приймали на науку до університету (Академії). Від 1886 року гімназія почала урочисто відзначати роковини смерті Тараса Шевченка. В 1907 році при гімназії відкрили її філію. Після цього головна гімназія переїхала до власного будинку на вулицю Сапіги, 14 (нині Степана Бандери), що коло Львівської політехніки, а філія далі залишалася у приміщенні Народного Дому.

За польських часів, у 1920-х роках, Українську академічну гімназію перейменували на Державну гімназію з руською мовою навчання у Львові, відповідно виникла також назва „Філія Державної гімназії з руською мовою навчання у Львові”. На мундирах учнів філії було розпізнавальне число 572, а учнів головної гімназії – 571.

Для молодого сільського хлопця, яким був Омелян Білевич, коли влітку 1924 року приїхав з Кукезова до Львова і переступив поріг гімназії, все тут було незвичним і навіть страшним: поважні бородаті і безбороді професори грізно дивилися на кожного, хто

сидів навпроти них. Перші дні навіть хотів тікати з того Львова. Правда, в гімназії лише найздібніші учні могли витримати всі вимоги строгих професорів. Вже пізніше Омелян Білевич зрозумів, якими висококваліфікованими були тодішні викладачі гімназії, адже переважна більшість із них мали ступінь доктора, здобутий у європейських університетах, або звання професора. Це позитивно позначалося на якості навчання і на освітньому рівні випускників гімназії.

Навчання в гімназії тривало 8 років: від першого до восьмого класу. Для вступу до гімназії треба було закінчити початкову школу або чотири класи. Таким чином, початкова школа і гімназія разом давали середню освіту, яка тривала 12 років. Після гімназії учні отримували атестат зрілості, котрий засвідчував, що випускник гімназії є зрілим до навчання в університеті, тому випускників гімназії приймали до університету без вступних іспитів. Для вступу до університету треба було подати атестат, довідку про соціальне положення батьків чи опікунів і довідку про стан здоров'я. Якщо вступник мав якийсь час перерву після навчання в гімназії, то ще треба було представити довідку про моральний стан.

Гімназисти у „мундурках”

Учні на тиждень мали 32 години науки, навчалися 6 днів, вихідними були неділя і свята (церковні та державні). Урок тривав 50 хвилин, а перерви від 5 до 15 хвилин. Найдовша була третя перерва, яка тривала 15 хвилин. Оцінки мали чотири ступені, які тоді звучали так: дуже добрий – *bardzo dobry*, добрий – *dobry*, достаточний – *dostateczny* і недостаточний – *niedostateczny*.

Предмети, які вивчали у державній гімназії: поведінка, релігія, польська мова, латинська мова, грецька мова, руська мова, німецька мова, історія, географія, природознавство, фізика, математика, пропедевтика (вступ до філософії), рисунок, співи і музика, ручна праця, вправи тілесні (фізкультура). Проте головним предметом тодішньої гімназії була таки латинська мова: протягом восьми років кожного дня мусив бути бодай один урок латинської мови, іноді навіть два. Вже від четвертого класу учні вивчали „Записки про галльську війну” Юлія Цезаря, „Енеїду” Вергілія, потім твори Овідія, Лівія, Таціта. Посилено вивчали також польську мову, велику увагу приділяли вихованню у польському дусі – польський військовий вишкіл, відзначення днів польської державності, конституції Другої Речі Посполитої (Республіки), іменини президента, маршала Польщі (відповідно: 11 листопада, 3 травня, 1 лютого, 19 березня).

За спогадами Омеляна Білевича, філія гімназії, де він навчався, була „неспокійною”, і вже від 1924 року інспектором української гімназії став польський шовініст Казимир Сосьніцький. У гімназії він всіх підозрював, постійно писав доноси на українських вчителів. Крім вчителів, від Сосьніцького терпіли також учні, хоч, правда, і за Сосьніцького вони залишалися далі „неспокійними” і „розполітованими”. Їх найбільші „злочини” такі: на Шевченківських вечорах вони співали „Не пора, не пора москалеві й ляхові служити”; кожне польське державне свято, яке учні змушені були святкувати, перетворювалося в антипольську маніфестацію – вони зривали портрети Мосціцького чи Пілсудського, розкидали смердючки (спеціально виготовлені бомби-пакети) і антипольські летючки; антипольські виступи учнів гімназії особливо загострилися після сумної слави пацифікації Галичини у 1930 році. У 1924–1927 роках, на початку навчання Омеляна Білевича в гімназії, 1-го лис-

топада лекції взагалі не відбувалися, бо учні йшли до церкви на панахиду або між учнями і вчителями була тиха угода, щоб в той день нормального навчання не було. Спочатку день був присвячений спогадам або професори викладали, але не опитували. Окремі учні брали участь у вуличних демонстраціях, в маніфестаціях на могилах Січових стрільців.

Про філію гімназії часів Омеляна Білевича (1924–1932) можна загально сказати, що там панував твердий національний дух, гімназія була школою і кузнею міцних кадрів, а від 1912 до 1939 року філія випустила 1080 абітурієнтів, а це означало 1080 воїнів, які боролися за українську справу.

Омелян – учень 12 класу. Фото 1932 року

28 квітня 1932 року Омелян Білевич склав гімназійний звичайний іспит зрілості і одержав такі оцінки з іспитових предметів: з релігії – дуже добре, з польської мови – добре, з руської (української) мови – добре, з латинської мови – добре, з грецької мови – добре і з математики – добре.

Головою Державної іспитової комісії був директор гімназії Іван Бабій, членами комісії були Володимир Білінський – з математики, Іван Пашкевич – з грецької мови, о. д-р Г.Костельник – з релігії, Стефан Кавин – з польської мови, Іван Чучман – з латинської мови, Ярослав Біленький – з української мови. З особливою теплою згадував професора Ярослава Біленького, який вчив учнів любити рідну мову і літературу. Незабутнім був д-р Гавриїл Костельник з його наукою релігії. Учні гімназії захоплено слухали його проповіді під час Зелених свят і під час Листопадових панахид на цвинтарях Львова.

У 1932 році Омелянові Білевичу виповнилося 19 років, мав атестат зрілості за пазухою і великі плани на майбутнє. Його два старші брати Павло й Олексій вже здобули вищу освіту, а матері було не під силу платити за науку третього сина, батько Андрій помер, коли малий Омелян щойно почав ходити до першого класу. Треба було самому обирати інший шлях. І Омелян почав шукати

способу, щоб заробити грошей і вступити до університету. Разом із тим, він добре бачив, що для українців у місті не було жодної роботи. Українці могли дістати певну роботу лише за умови, якщо перенесуть свою метрику з церкви до костелу, тобто відречуться від своєї віри і національності. Хоч окремі так і чинили, але це не був шлях для Омеляна Білевича. Маючи тверезий і практичний розум, він вирішив поспробувати себе у торгівлі. На той час тільки в торгівлі люди в Галичині виразно розрізнялися за національністю: торгівля була польською, єврейською і українською. Це був час, коли в Галичині діяв клич „Свій до свого по своє!” – принцип, який зародився серед українців Австро-Угорщини в кінці XIX століття і діяв в Галичині в 1920–1930-х роках під Польщею. Люди гуртувалися, щоб протидіяти експансії польського та єврейського капіталу і стимулювали розвиток вітчизняного виробництва, власного бізнесу.

Напочатку Омелян Білевич обрав „Народну торгівлю” і влаштувався у приватний магазин. Починав з найпростішого, робив все, що велів робити господар: розносив різні товари по приватних квартирах, сам вишукував покупців, їздив фірою на далекі склади, іноді йому доручали вести спис великої купи товару, деколи ставав за прилавок. До всього придивлявся, обдумував й аналізував. У подібній ситуації опинився також його племінник Степан Гірний, син старшої сестри Анни, з яким вони разом навчалися у гімназії. І ось Омелян Білевич, продавши свій клаптик землі, який йому належав по смерті батька, разом із компаньйоном Степаном Гірним купили приватне приміщення під невеличкий sklep (магазин) на Рогатці (сьогодні вулиця Хмельницького у Львові), і вже за півроку над входом до крамниці висіла вивіска „Шевські товари. Білевич і Гірний”. Крім шкіри, там було все, що потребував тоді кожний швець, а були це шевці зі Знесіння, а також з навколишніх сіл. Сюди приходили насамперед за розкромом шкіри (пошиття) на взуття, за підощвами, цвяхами, шилами, дратвою, смолою, клеєм, кілками, нитками, свинячим волосом (щетиною), копитами, підковами, ножами, замками, рашпілями та іншим. Вибір краму був великий, адже товар замовляли не тільки у своїх виробників, а й привозили з Німеччини і Австрії. І хоч поруч був ще інший sklep з подібним то-

варом, українці минали його, а йшли туди, де їх кликало неписане гасло „Свій до свого по своє!”

Тепер можливість навчатися в університеті ставала реальною. Вибрав юридичний факультет, на якому не всі лекції обов'язково було відвідувати, але платити за навчання треба було щосеместру. Зрештою, професія юриста ставала модною у тодішньому українському середовищі.

Поступово торгівля давала прибуток, розширилась також крамниця. У 1933 році записався на перший курс юридичного факультету Львівського університету імені Яна Казимира, а в червні наступного року успішно склав свій перший, за тодішньою термінологією, „правничий”, іспит. У 1935 році склав другий правничий іспит, але після цього успішного старту навчання загальмувалося через неможливість заплатити за університетські студії. Щойно через три роки склав третій правничий іспит у червні 1939 рокує. Три роки навчання – це був так званий основний курс (цивільне право, кримінальне право і публічне право), або перша частина юридичних студій.

У липні 1939 року Омелян Білевич одружився із Катериною-Стефанією Попадин, шлюб брали у церкві підльвівського села Ляшки, де Стефанія була вихователькою у дитячому садку, чи, як тоді говорили, у захоронці.

Осінь того року була тривожною. Всюди говорили, що буде війна. Найбільше боялися німців із Заходу і росіян зі Сходу. Після 23 серпня 1939 року, коли Німеччина і Радянський Союз підписали у Москві Пакт про ненапад, у Європі стало ще тривожніше.

Друга світова війна перекреслила його плани стати правником. Навесні 1944 року російсько-німецький фронт наближався до Західної України. Багато українців перед комуністичною загрозою почали покидати Львів. У квітні 1944 року, при наближенні червоної армії, батьки (Омелян і Стефанія) разом із маленькою Вірою (народилася у листопаді 1940 року) готувалися виїхати на Захід назавжди, бо знали на власній шкірі, що робили енкаведисти у Львові у 1939 році, коли прийшли до Львова, і ще більше, коли вони втікали зі Львова у червні 1941 року. Спакували всі найнеобхідніші речі: одяг і постіль, книжки і документи, дитячі іграшки і фо-

тографії і вирушили на Лемківщину, де брат Олексій був священником у селі Тиханя Горлицького повіту Краківського воєводства. Через місяць народилася друга дитина – син Борис. Тут батьки почали учителювати, одночасно допомагали братові вести сільське господарство.

При наближенні фронту, одної ночі німецькі солдати виявили на плебанії приховані і спаковані речі Білевича, пригнали на подвір'я дві фіри і забрали всі валізи. Батьки залишилися без всяких пожитків і головне без документів. У вересні 1944 в Тихані і навколишніх селах відбувалися кількадевні запеклі бої. 11 вересня цього року німці відступили. За нової польської влади, коли було відновлене польське шкільництво, ще майже рік Білевичі вчителювали у кількох навколишніх селах.

У вересні 1945 року, після короткотривалого арешту польською владою, Омелян Білевич зі сім'єю мусив покинути територію Польщі (після сталінського поділу Європи українська Лемківщина відійшла до Польщі). На Знесінні у Львові тоді жила мати Анастасія. Сюди повернулася родина молодих Білевичів (батько Омелян, мати Стефанія, донька Віра й однорічний Борис), де вже рік панували нові радянські порядки. У місті всюди було чути російську мову, мало було чути польської мови і пошепки говорили по-українськи. Насамперед треба було думати про те, щоб з чогось жити – нагодувати сім'ю. Влаштувався сторожем. Відразу подав заяву до університету імені Івана Франка, щоб його відновили студентом четвертого курсу юридичного факультету, але відмовили, пропонували навчатися заочно, а наступного року подав заяву на звільнення із заочних студій і восени 1946 року вступив на перший курс стаціонарного навчання класичної філології, де п'ять років вивчав свої улюблені предмети – латинську і грецьку мови.

Як пізніше сам згадував, навчання у повоєнному радянському університеті було для тодішніх студентів-галичан справжньою мукою, яку можна було прирівняти хіба до опису пекла Данте. Крім щоденних трьох лекцій чи практичних занять, майже щоденно відбувалися різні збори, мітинги і засідання. Студенти були свідками цькувань відомих українських вчених – Михайла Возняка, Івана Крип'якевича, Михайла Рудницького. Їх примушували при-

вселюдно каятися, зізнаватися в неіснуючих гріхах, відмовлятися від своїх творів. Кожний день приносив нові тривоги. То були звільнені з роботи відомі вчені Іван Карпинець, Олена Степанів, Яким Ярема, то неблагонадійними оголошені люди творчої праці – Ірина Вільде, Микола Колесса, Петро Карманський. У 1948 році був арештований і вивезений в Сибір композитор Василь Барвінський. Вершина вивезень зі Львова припала на 21 жовтня 1947 року. З міста було вивезено на заслання 287 сімей. Нова хвиля репресій прокотилася в листопаді 1949 року, одразу після вбивства Ярослава Галана. У Львові було арештовано 103 особи, серед них студенти та учні шкіл.

Незвичними були для галицьких студентів радянські вибори і свята, якими були Перше травня і річниця Жовтневої революції. Ці святкування забирали цілий день. Насправді це не було святкування, а стояння годинами на вулицях із транспарантами для того, щоб пройти перед трибуною, що тривало всього кілька хвилин. Найважливішим предметом в університеті була теорія марксизму-ленінізму. Треба було знати дати всіх з'їздів комуністичної партії і резолюції тих з'їздів, а також твори Маркса, Леніна і Сталіна. Студенти сумнівалися у тому, що говорили викладачі, але ніколи не ставили їм запитань, бо боялися, що можуть потрапити до рук НКВД.

У 1951 році Омелян Білевич отримав диплом про закінчення класичної філології університету. Через брак місць викладачів латинської мови отримав призначення на посаду вчителя англійської мови на Волині, але у зв'язку з хворобою дружини Міністерство освіти перенаправило його в середню школу містечка Івано-Франкове (колишній Янів), недалеко Львова. У школі протримався недовго – працював там учителем до кінця січня 1952 року. У зв'язку з тим, що школа не могла забезпечити його повною ставкою годин вчи-

теля німецької мови і через важкі сімейні обставини (дружина далі хворіла), звільнився з роботи в середній школі і був прийнятий на посаду лаборанта кафедри класичної філології Львівського університету. Зневірившись у можливості отримати посаду викладача в університеті імені Івана Франка, взяв участь у конкурсі на посаду викладача латинської мови на кафедрі іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту. Кафедрою тоді керував відомий український вчений доц. Яким Ярема. Від вересня 1953 року, після того як успішно пройшов конкурс, Омелян Білевич почав працювати у штаті кафедри.

Колектив кафедри 1962 року. Сидять: ст. в. Калістрат Добрянський, ст. в. Омелян Білевич, доц. Яким Ярема (завідувач), ст. в. Остап Хоміцький, ст. в. Тетяна Круглова. **Стоять:** Євстахія Семенів, Ірина Джала, Богдан Мединський, Ганна Кошель

Тут ще треба нагадати, що повоєнні роки в усій Україні, а особливо в Галичині, були роками комуністичного терору. В суспільстві панував масовий психоз на доноси. У студентській групі треба було боятися кожного, бо всі знали, що у групі є кілька донощиків, але ніхто не знав, хто саме. І якщо в університеті на класичній філології треба було боятися у групі тільки своїх товаришів, то тепер на посаді викладача в Зооветеринарному інституті треба було боятися також студентів у групі, де ти викладаєш, і товаришів на кафедрі, де працюєш. На тодішні часи, як говорили, на 5 викладачів кафедри мав бути один донощик! За те, що викладач чи його

діти були помічені в церкві чи коло церкви, чи хто слухав радіо „Свобода”, що було категорично заборонено, чи ходив колядувати, чи хтось розповів якийсь анекдот про радянських вождів, людей звільняли з роботи, а робота тоді була тільки державною, приватної роботи не було, тому від наявної праці залежало все життя людини.

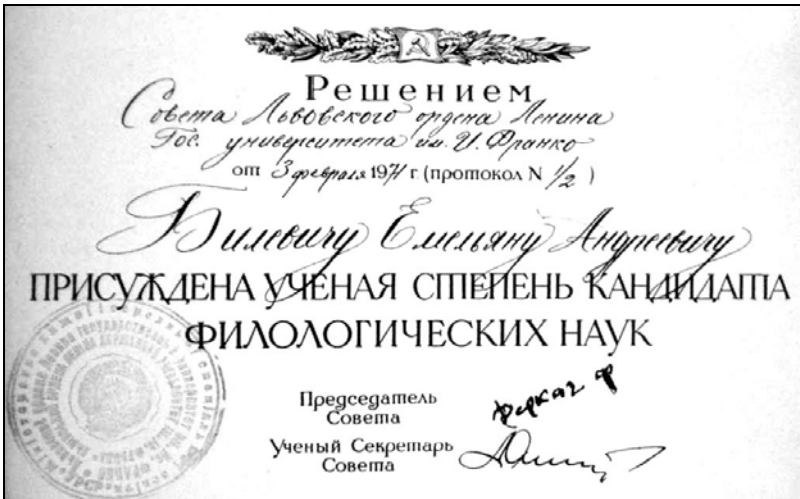
У 1959 році Омелян Білевич був переведений на посаду старшого викладача кафедри. У лютому 1971 року захистив кандидатську дисертацію на тему „Антична ветеринарна література” і в 1974 році отримав звання доцента. У 1976 році опублікував навчальний посібник з латинської мови, який через примхи обласної влади був відразу конфіскований. Владні представники погрозували, що поріжуть посібники, але згодом вдалося трохи полегшити покарання. Це був другий навчальний посібник з латинської мови для студентів ветеринарної медицини. Таким чином Омелян Білевич був першим в Україні, хто складав такі посібники.

Викладачі кафедри 1985 року. Сидять: Євстахія Семенів, доцент Остап Хоміцький (завідувач), Омелян Білевич. **Стоять:** Олекса Комарницький, Софія Андрушко, Лариса Лісько, Михайло Падура, Богдан Горбовий, Зоряна Мороз

На кафедрі Омелян Білевич працював до першого листопада 1990 року. Останнім часом скаржився на болі в ногах, що було важко ходити. Подав заяву на звільнення. На засіданні вченої ради

зооінженерного факультету колеги прощалися з довголітнім працівником кафедри іноземних мов. Пам'ятаю, що на цьому ж засіданні ради у своєму виступі я навів старонімецьке питання: 77 років, це багато чи мало? На що з історії відома така відповідь: Це багато, щоб творити зло, і це дуже мало, щоб творити добро. І справді, Омелян Білевич творив добро як майстерний викладач, як відомий вчений, як благородна людина і щирий християнин.

Диплом кандидата філологічних наук, 1971 рік

Як учений він є автором 20 наукових статей, якими став незаперечним авторитетом з історії античної ветеринарної медицини. Був свідомий того, що за написання такої історії мають братися не тільки фахівці з ветеринарної медицини, а й класичні філологи, котрі знають старогрецьку і латинську мови, тому що цими мовами написані першоджерела для вивчення античної ветеринарної науки (а якраз ними Омелян Андрійович володів досконало, бо вивчав їх ще у класичній гімназії, потім на юридичному факультеті і, нарешті, п'ять років студював ці мови на класичному відділенні філологічного факультету в університеті). Він взявся за опрацювання античної ветеринарної літератури, яке до Білевича в Україні майже не провадилося. Насамперед вражає у праці Білевича об'єкт його ви-

вчення, який творили три великі джерела: перше, це „Збірник грецьких гіппіатрик”, друге, окремі розділи із творів римських письменників, що писали про сільське господарство, де зачіпали питання тваринництва та ветеринарії, і, нарешті, третє джерело – це окремі твори так званих римських медиків – Пелагонія, Хірона і Вегеція. Деякі відомості автор знаходив у творах лікарів, філософів, істориків та поетів. Вже перша стаття Білевича у 1965 році під назвою „Антична етимологія слова „veterenarius” була новим словом як у ветеринарній медицині, так і в філології. Для мовознавства важливим є те, що Омелян Білевич вперше дослідив грецьку термінологію різних захворювань і подав грецько-латинські паралелі найпоширеніших хвороб.

Все львівське життя Омеляна Білевича – від часу як став учнем гімназії у 1924 році і до самої смерті 23 серпня 2000 року – проходило у мальовничому куточку Львова – на Знесінні. Тут він жив на вулиці Крайній у невеличкому старому будиночку, купленому ще після Другої світової війни (1946 рік) у поляків, котрі від’їжджали з України на свою справжню батьківщину – Польщу.

Представники чотирьох поколінь – нащадки Омеляна Білевича: (зліва направо) донька Віра, її син Олександр, Мар’яна – дружина правнука Юрія (крайній справа), праправнук Юрій (на руках, 4 роки). Фото 2013 року

Цей будинок більше нагадував сільську хату, яка потребувала частого ремонту, що за радянських часів не було легкою спра-

вою, бо завжди бракувало будівельних матеріалів, до того ж вони були не такі вже й дешеві. Сьогодні тут проживають нащадки Омеляна Білевича.

Тут, на Знесінні, Омелян Білевич, коли покинув працю на кафедрі, активно взявся до двох справ: вивчав історію рідного села і свого роду, а також активно включився у громадське життя.

Церква Пресвятої Богородиці на Знесінні, яку ще бачив Омелян Білевич. Фото 1999 року

Це був час українського національного відродження в усій Україні. Тож не дивно, що коли почала розвалюватися комуністична система у кінці 80-х років минулого століття й коли Українська греко-католицька церква виходила з катакомб, Омелян Білевич відразу знайшов своє місце у нових обставинах, як це робив завжди: став ініціатором відкриття греко-католицької церкви у своєму мікрорайоні Львова – на Знесінні – на території лако-

фарбової бази. Скільки було всяких перешкод, скільки заяв, різних довідок вимагалось, скільки сходів треба було проводити, а скільки разів треба було оббивати пороги різних адміністрацій! І ось церква стала чинною, а сьогодні під орудою отця Зеновія Хоркавого ця

церква має великий авторитет на Знесінні, другій батьківщині Омеляна Андрійовича. Хотілось би, щоб стіни цієї церкви прикрасила пам'ятна дошка на честь її ктитора – доцента Омеляна Білевича. На цьому б замкнулося велике історичне коло довжиною у 300 років: від творця храму Кузьми Білевича у кінці XVII століття (1699) у Кукезові і до ініціатора будівництва церкви у кінці XX століття у Львові на Знесінні – його далекого родича Омеляна Білевича. Дивно, що така магічна подія відбулася на генетичному рівні і повторилася аж через 300 років (1699–1999).

Пам'ятник Січовим стрільцям на Знесінні. Фото 2013 року

про те, як на місцевому цвинтарі виник і зберігся протягом радянських часів пам'ятник Січовим стрільцям.

У 1991 році старші мешканці Знесіння – Іван Рудецький, Михайло Терещук, Юліан Шутка, Омелян Білевич, Стефанія

Час, коли Омелян Білевич покинув працю на кафедрі іноземних мов (1990 рік), співпав зі становленням нашої незалежної держави. На карті Європи і світу з'явилася нова велика держава з гордим ім'ям – Україна. Це був справді той час, якого українці чекали тисячі років. Одним із надбань цього часу була можливість вільно висловитися, не боятися і згадувати те, що під карою арешту приховувалося від людей. Свою лепту у виявленні істини зробило також подружжя Білевичів – Омелян і дружина Стефанія. Разом із кількома мешканцями Знесіння вони розповіли правду

Білевич, Емілія Лотоцька, Йосифа Чайковська, Ольга Филипович, Володимира Шуст, Антоніна Тищик – на основі того, що самі бачили, чи чули від інших людей, розповідали, що під час польсько-українських боїв за Львів наприкінці 1918 року, на межі Нового і Старого Знесіння, де сьогодні перетинаються вулиці Польова і Миронюка, загинуло біля 30 січових стрільців. Їх поховали на місцевому цвинтарі під Кайзервальдом (сьогодні Шевченківський Гай у Львові).

У 1930 роки з ініціативи української громади Знесіння було зібрано кошти і споруджено пам'ятник у вигляді піраміди з дикого каменю, увінчаної Стрілецьким хрестом. Під хрестом вмурували стрільню (гільзу від снаряда) – так було прийнято для військових поховань. Зважаючи на вороже ставлення польської влади, імен полеглих на могилі не вказували. Омелян Білевич, котрий сам брав участь у спорудженні цього пам'ятника, згадував, що це було у 1937 році, якраз напередодні 20-ліття бою на Знесінні. Місцевий активіст читальні „Просвіти” Йосиф Кириляк керував тоді акцією: місцева молодь, переважно гімназисти і студенти, збиралися щоденно на місці майбутнього пам'ятника, з тачками йшли шукати дикий камінь, привозили його, скидали на купи. Серед молодих був один старший майстер, що вмів молотком і сокирою тесати камінь, інші привозили пісок, а дівчата ходили до активістів читальні і збирали грошові пожертви. За гроші купували насамперед цемент.

23 серпня 2000 року, гарного літнього дня, у середу, у своєму родинному будиночку на Знесінні помер Омелян Андрійович Білевич. Від нас пішов знаний класичний філолог, майстерний педагог, знавець античної літератури і культури, що залишив помітний слід у дослідженні історії античної ветеринарної літератури. Своєю працею на кафедрі іноземних мов він доказав, як можна поєднувати глибокі знання зі старогрецької і латинської мов з профілем навчального закладу. Був людиною благородної душі і великої скромності, щирий патріот України.

Усім своїм життям Омелян Білевич дає відповідь на питання, що залишається після нашого життя на Землі. Залишається пам'ять, котра є великим Божим даром, якого не можна ні купити, ні згубити, але він (цей дар) вільно передається у спадок майбут-

нім. Тільки знаймо: на людську пам'ять треба заслужити своєю працею і своїм життям. Бо саме у людській пам'яті людина часто живе найдовше вже після смерті.

Омелян Білевич похований на Янівському цвинтарі у Львові. Був на три роки старшим від своєї дружини і пережив її на вісім років. У листопаді 2013 року до 100-річчя від дня народження батька за проєктом сина Бориса на могилі батьків – Омеляна і Катерини-Стефанії – поставлений новий гранітний пам'ятник.

**Пам'ятник на могилі батьків.
Фото 2013 року.
Sit tibi terra Leopoliensis levis!**

... Одного сонячного дня я прийшов на Янівський цвинтар, щоб покласти осінні квіти до могили Омеляна Білевича і віддати шану пам'яті цієї скромної, мудрої і благородної Людини.

ОСТАП ХОМІЦЬКИЙ

Остап Васильович Хоміцький – професор університету, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту (1962–1989), лексикограф (словникар), поет, людина невтомної праці.

Життя з любов'ю у серці. Все, що є, що було і що буде, все, що народжується, оновлюється, розвивається і вмирає, все, що ми чуємо, бачимо і відчуваємо, все, від чого ми радіємо і від чого сумуємо, що приймаємо і що відкидаємо, те збагненне і незбагненне, що навколо нас – усе це міститься в одному такому дивовижному слові, якому ім'я *життя*. Одні, здається, навіть не помічають його, інші бояться його й тікають від нього, ще інші радше роздумують над його глибинним смислом, і лише люди творчі, часто ще й ліричні та романтичні, творять його день-денно, безнастанно й самовіддано, і найбільше благо своє бачать уже в тому, що можуть працювати, і в цій праці знаходять радість, задоволення, насолоду і стимул до дальшої дії, їх ніби веде якась підсвідома величезна сила, невідома мета, якась благородна ідея, щоб заради неї, як писав Іван Франко, можна було „і в праці сконати”. До таких людей належить також Остап Васильович Хоміцький, професор Львівської національної академії ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З.Ґжицького, відомий вчений-германіст, педагог і поет, але насамперед він людина, життя котрої віддане праці і людям, чи краще сказати віддане любові до праці і до людей.

Остап Хоміцький разом зі своїм попередником на посаді завідувача кафедри іноземних мов Якимом Яремою та завідувачем кафедри біохімії, до того ж своїм земляком з Тернопільщини, Степаном Ґжицьким створювали в академії атмосферу особливої аури, яка понад пів століття рівною мірою осявала як колеґ, так і студентів. Професор Остап Хоміцький належить до того покоління західноукраїнських інтелігентів, яке росло і формувалося як громадяни

на старовинних українських морально-патріотичних принципах довересневого періоду, тобто до приходу Червоної армії в Галичину 1939 року.

Остап Хоміцький народився 9 лютого 1919 року в мальовничому подільському містечку Залізці, що на Зборівщині Тернопільської області. Це були тривожні для Галичини часи: йшов нерівний бій між Польщею, на боці якої були західні держави, за повної військової підтримки Франції, і Галичиною, частиною знекровленої України. Дитячі та юнацькі роки автора, що минали у рідних Залізцях, були типовими для українських дітей і молоді у всій тодішній Галичині, котра опинилася під владою шляхетської Польщі, гордої і самовдоволеної, бо здобула власну державу після довгих років неволі, хоч своєї неволі ніколи не забувала, але не зважала на чужу – нашу неволю під нею. Батько Василь, чотар Української Галицької Армії, вернувшись з фронту додому, приніс зі собою таку жадану ідею української свободи, яка твердо вкоренилась у родині Хоміцьких. Як дипломований будівничий, у мирний час керував спорудженням культових і цивільних будівель: церков, монастирів, народних домів, шкіл, кооперативів, приватних будинків.

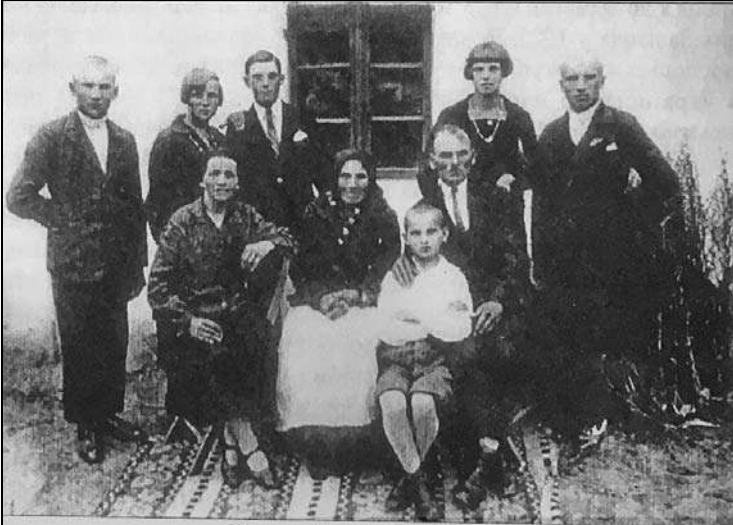
У батьківській хаті постійно панувала щира національно-патріотична атмосфера і висока релігійна духовність. Це була частина тої суспільної атмосфери, яка витала у тогочасній Галичині: глибока релігійність та високий культ Шевченка творили від початку 20-х років минулого століття міцні підвалини українського духу в Галичині. Два старші брати – Антін і Володимир та дві сестри – Ангелина та Стефанія стали активними членами українських молодіжних організацій, що тоді діяли у Залізцях при Народному домі „Просвіти” (члени хору, драматичного гуртка тощо).

До них горнувся теж малий Остап. Вже дитиною він знав напам'ять багато віршів Тараса Шевченка, а у віці шести років виступав з декламуванням цілої Шевченкової поеми „Гамалія” у будинку „Просвіти”, за що зібрав вдячні оплески присутніх.

Непомітно минало раннє дитинство: у забавах зі сусідськими дітьми, у розповідях батька з часів польсько-української війни, коли „гармати били, а ми наступали”, коли бабуся навчала свого улюбленого внука молитися, а брати і сестри брали найменшого

брата до Народного дому, де відбувалися репетиції хору, драматичного чи танцювального гуртків. У таких самих гуртках пізніше брав участь Остап, коли навчався в гімназії.

Настав час йти до школи.

Родина Остапа Хоміцького.
Сидять (зліва направо): мати Вікентія, бабуся Марія, 9-літній Остап,
батько Василь. Стоять (брати і сестри): Антін, Ангеліна, швагер Сте-
пан, Стефанія, Володимир.

Фото 1928 року

Школа. Народна освіта в Україні користувалася з давніх-давен повагою народних мас. Навіть іноземці, які подорожували, наприклад, Г. Гердер, чи жили певний час в Україні, наприклад, Л. Боплан, засвідчували загальну писемність народу: не тільки чоловіки, але й жінки і дівчата вміли читати, писати, рахувати.

Шкільному навчанню в Галичині завжди приділялася серйозна увага. Батьки вважали своїм обов'язком дати дітям шкільну освіту в межах програм існуючих шкіл.

Малий Остап пішов до першого класу мішаної загальноосвітньої дворічної школи в рідних Залізцях у 1925–26 навчальному році. Української школи не було, всі роки польського окупаційного

режиму характеризувалися ігноруванням права українського населення навчати своїх дітей у школах рідною українською мовою. Матеріальна база школи була незвичайно скромна – не було окремої шкільної будівлі, і діти навчалися у невідповідних для цього приміщеннях, наприклад, у кімнатах клубу польського товариства „Сокул”.

Вчителькою і в одній особі керівником школи була панна Маланчукувна. Її прізвище вказує на українське походження, хоч не було випадку, щоб вона з українськими дітьми розмовляла по-українськи.

У перший клас пішов без попередньої домашньої підготовки в читанні чи писанні, але його успіхи в навчанні вже від початку були добрі, а в другому півріччі – дуже добрі, зате він приніс зі собою любов до Тараса Шевченка. Релігії навчав парох греко-католицької церкви св. Покрови в Залізцях о. Михайло Бутринський. У третьому класі появилось вивчення рідної української мови, званої офіційно „руською” (język ruski).

Картина зазнала докорінної зміни від четвертого класу, коли класним керівником стала пані Герасимович, керівником школи – пан Едвард Корба, перша – українка, другий – поляк. В цьому класі Остап добився відмінних (як тоді називали „дуже добрих”) оцінок з усіх предметів і поведінки. Класний керівник залишила в його серці найкращі спогади.

Попри те, що діти чули від неї рідну мову, таку дорогу їм, вона усім своїм духовним складом, поведінкою, відношенням до школярів втілювала тип доброї, сердечної матері. Остап пригадує такий випадок: змалку він хворів хронічним тонзилітом, що позбавляло його можливості регулярно відвідувати уроки. Взимку того навчального року повторилося це знову. Остап – вдома. Надворі – хуга, сильний мороз, хуртовина, і в цю негоду заходить в хату п. Герасимович. До неї на заняття має зайти інспектор, а в класі немає найкращого учня, ось вона прийшла за Остапом і просить маму відпустити його до школи. Мама не дуже радо йдуть назустріч – „дитина хвора”, нарешті, годяться, коли вчителька обіцяла особисто привести його назад, як тільки закінчиться візитація. Остапа за-

горнули з головою в мамину білу пухову хустину, і вчителька за руку повела його до школи. Звичайно, своє слово дотримала.

IV - klasowa Publiczna Szkoła Powszechna

w Katowcach, pow. Kłodzki (powiat: Kłodzki)

Nr. 2 Rok szkolny 1928/29

ŚWIADECTWO SZKOLNE

Gamicki Stanisław
urodzony dnia 4 lutego 1929 r. w Katowcach
(powiat: Kłodzki), religii (wyznania) gr-kat.
uczeń oddziału IV (rocznik IV)

otrzymuje za pierwsze półrocze roku szkolnego 1928/29 stopnie następujące:

ze sprawowania się	<u>bardzo dobry</u>
z nauki religii	<u>bardzo dobry</u>
„ języka polskiego	<u>bardzo dobry</u>
„ języka <u>niemieckiego</u>	<u>bardzo dobry</u>
„ rachunków z geometrią	<u>bardzo dobry</u>
„ przyrody	<u>bardzo dobry</u>
„ geografii	<u>bardzo dobry</u>
„ historii	<u>bardzo dobry</u>
„ rysunków	<u>bardzo dobry</u>
„ robót ręcznych	<u>bardzo dobry</u>
„ śpiewu	<u>bardzo dobry</u>
„ ćwiczeń cielesnych	<u>bardzo dobry</u>
„ robót kobiecych	<u>bardzo dobry</u>

Liczba opuszczonych godzin szkolnych 0, z czego nie usprawiedliwiono . . . . .
Liczba spóźnień 0, z czego nie usprawiedliwiono . . . . .

w Katowcach dnia 21 stycznia 1929

M. Herasymowicz Opiekun oddziału Terba Lwowa
Kierownik szkoły

Свідоцтво шкільне за IV клас

Як бачимо зі свідоцтва, з усіх предметів за 4 клас Остап мав відмінні оцінки („дуже добре”), а таких предметів було 11: поведінка, релігія, польська мова, руська (українська) мова, рахунки з геометрією, природа, географія, історія, малювання, ручна праця, співи, фізичне виховання.

На той час школа у Залізцях була „дворічною”, де було 4 класи. Навчання відбувалося так: в одному приміщенні навчалося одночасно 2 класи: перший і третій, а в другому – другий і четвертий. Зміни сталися у 1929 році, тобто у п’ятому класі. Школа тепер стала 7-класною, а її повна назва була „Мішана 7-класна публічна загальна школа” (мішана, бо тут навчалися разом хлопці і дівчата). У п’ятому класі збільшилася кількість навчальних предметів до 12-ти: появилася іноземна мова (німецька), тепер з кожного навчального предмета приходив новий вчитель, а це були фактично вчительки. Таким чином, у п’ятому класі діти вивчали три мови: польську – державну, українську – рідну і німецьку – іноземну. Знання трьох мов відкрило нові духовні горизонти в царині самоосвіти. Для цього була шкільна бібліотека з польським книжковим фондом, а при товаристві „Просвіта” – українська книгозбірня з великою кількістю літератури.

Остап мав добру пам’ять, тому не потребував багато часу на підготовку до уроків і здобув вільний час для читання художньої літератури. Воно переросло у звичку, від якої він вже ніколи не міг відмовитися.

Дитячому вікові відповідала й адекватна література. Із захопленням читав твори про індіан, американських індіанців – червоношкірих мешканців Північної, а також Центральної і Південної Америки, їх героїзм у боротьбі з білолицими загарбниками – іспанськими конкістадорами, і про їх жорстокість із переможеними, і їх племінно-родове життя. З читання засвоїв нові терміни з їх побуту: *вігвам* – їх куполоподібна хижа, *томагавк* – металевий зброя у вигляді кам’яної чи металевої (залізної) сокирки, *скальп* – шкіра з волоссям, здерта з голови переможеного ворога; назви племен: *могікани* – група племен Північної Америки, витіснена у XVIII–XIX століттях з їх земель європейцями, *ірокези*, *мускоги*; племена *ацте-*

ків, майя (з Центральної Америки), *інків* (в області Анд), що створили високу культуру і багато іншого.

Захоплюючий і привабливий світ відкрився йому з творів рідної літератури відомих письменників Андрія Чайківського, Юліана Опільського та інших про героїчне минуле наших пращурів, козацьку вольницю, хоробрість нашого народу в боротьбі із загарбниками, наїзниками, різномасними ворогами. Твори інших письменників, зокрема Тараса Шевченка, запалювали в молодому серці незгасний вогонь любові до свого народу, його минулого, виховували український патріотизм. Окреме місце в його спогадах посідає поезія Степана Руданського, особливо його невмирущі „Співомовки”. Треба подякувати Франкові, який учив, що „Книги – морська глибина...” Багатства цієї глибини – незнищенні.

В шостому і сьомому класах Остап продовжував навчання з високою результативністю, і 28 червня 1932 року одержав шкільне свідоцтво про закінчення сьомого класу із загальною оцінкою знань у свідоцтві „дуже добре” (відмінно).

Остап з приємністю згадує своїх учителів Залозецької школи, які ставилися до дітей доброзичливо, гуманно, хоч у класах були діти української, польської і жидівської національностей, без вивищення одних чи приниження інших. Критерієм оцінки кожного учня були знання. Своєю культурою, акуратністю вчителі прищеплювали учням ці благородні якості. Їх знання збереглися на довгі роки, наприклад, основи німецької мови, здобуті в 5-6-7-х класах, принесли Остапові користь у пізнішому навчанні в гімназії та університеті, а польською мовою він міг легко спілкуватися при потребі.

Його успіхи у школі давали задоволення і радість батькам. З батьківських зборів мама приходила додому з приємним хвилюванням. Остапа завжди ставили на чолі найкращих учнів, а це ж було в польській школі і в польській державі, що учень-українець збирав перші лаври!

Разом із тим не можна не згадати, що учнів у школі намагалися виховувати в польському національному дусі, вірші прищеплювали українським дітям польську ідеологію, гордість за польську національність, наприклад, „Кто ти естесь? – Поляк мали. Які знак

твуй? – Ожел бяли”. – „Хто ти, хлопчику, такий? – Я поляк малий. Який герб твій? – Орел білий”. Як було сказано вище, у Залізцях не було нормального шкільного будинку. Щойно у 1932 році збудували триповерхову школу під керівництвом Остапового батька, як теж нову греко-католицьку церкву, фотографії яких подаємо нижче:

Школа у Залізцях, збудована батьком Остапа у 30-х роках ХХ століття. Фото 2003 року

Церква у Залізцях, збудована батьком Остапа Хоміцького у 30-х роках. Фото 2003 року

Після закінчення школи постало питання: А що далі?

До гімназії чи до семінарії. Батьки деякий час не рішались, куди хлопцеві йти: до гімназії чи семінарії. Обидва навчальні заклади давали середню освіту, але після гімназії можна було йти без вступних іспитів до університету, а семінарія давала ще професію вчителя молодших класів.

Нарешті вирішили, що Остап піде до гімназії. У 1934 році він став учнем другого класу приватної гімназії Українського Педагогічного Товариства „Рідна школа” в Тернополі. Тут, на відміну від польської школи, діти потрапили в українське середовище, в якому скрізь панувала українська мова, рідна атмосфера: навчання, спілкування, читання лектури, різні гуртки, богослужіння тощо.

Якщо у школі діти роздвоювалися – на уроках розмовляли по-польськи, а поза ними – українською, то в гімназії цей фактор

зник, всі почувалися як одна велика родина: гімназисти – всі українці греко-католицького або частково православного віросповідання, всіх об'єднувало високе почуття українського патріотизму, палка любов до всього українського. Діти відчували теж близьку духовну спорідненість з учителями-вихователями, серед яких було чимало колишніх борців за волю України. Зокрема, Никифор Гірняк – видатний військовий діяч, у чині сотника – комендант коша Українських Січових Стрільців, член військового комісаріату (міністерства) Західно-Української Народної Республіки, Яким Ярема – сотник гарматної батареї Української Галицької Армії, Микола Тофан – поручник Української Галицької Армії, Іван Олексинин – хорунжий Української Галицької Армії, Михайло Німців – бойовий учасник Української Галицької Армії, Омелян Бачинський – керівник студентського товариства „Січ” у Відні, активний український громадський діяч в Закарпатті та Чехії.

Учительський колектив складався з висококваліфікованих спеціалістів, які мали вчені ступені „доктора” наук. Серед них: Никифор Гірняк, Яким Ярема, Іван Олексинин, Володимир Петриця, Роман Миколаєвич, Михайло Німців (магістр).

Вчителями Остапа в гімназії були Микола Тофан і Ярослав Стефанович – математика, Яким Ярема – німецька мова, пропедевтика філософії, отці Степан Ратич та Омелян Шараневич – катехети, Никифор Гірняк – українська мова, Іван Будурович – латинська мова, Роман Миколаєвич – фізика з астрономією, Марія Ломницька (полька) – польська мова, Іван Верблян – польська мова та історія

У четвертому класі гімназії Остап мав несподіваний „візит” польської поліції. Українська гімназія була під їх недремним оком, що було відомо гімназістам. Одного ранку до хати Остапа нагрянули два агенти в цивільному одязі і зажадали віддати їм „Сурму” (підпільний журнал Української Військової Організації, а згодом – Організації Українських Націоналістів, що видавався за кордоном і звідси поширювався в Галичині). Остап прикинувся наївним, що не розуміє, чого вони хочуть, що це таке „Сурма”. Йому погрожували поганими наслідками, якщо він не виконає їхньої вимоги – і пішли з нічим. Насправді Остап надійно заховав „Сурму” у великій столі на батьківському подвір'ї, так що ніхто не зміг би її виявити.

Кадри з гімназійного життя:

Серед друзів гімназії (Остап Хоміцький – третій зліва). Фото 1937 року

Остап Хоміцький (у центрі) – учасник танцювального гуртка у гімназії. Фото 1937 року

Щасливі роки навчання.

Фото 1938 року.

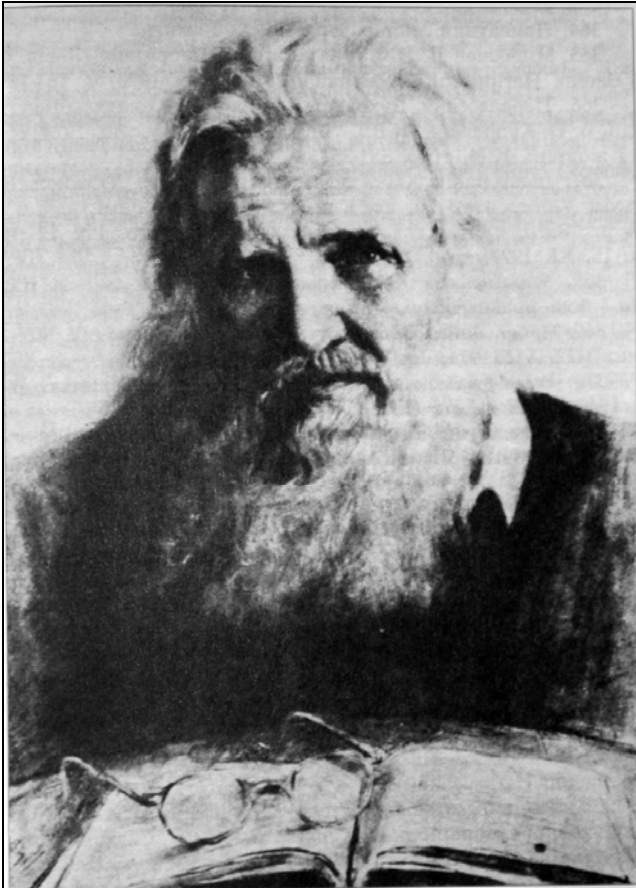
Дві знакові події. Останнього року навчання в гімназії (1936–1937) відбулися дві події, що підсилили патріотичні і національні почуття Остапа й осінили його на плідну майбутню працю. У 1936 і вдруге 1937 роках гімназист Остап був на зустрічі з князем Української греко-католицької церкви Митрополитом Андреем Шептицьким. Другою подією, що так надихала, збуджувала патріотичні настрої молодого гімназиста, була зустріч у 1937 році з Костем Левицьким, першим головою ЗУНР, відомим громадсько-політичним діячем Галичини кінця XIX – початку XX століття.

Андрей Шептицький. У червні 1936 року в тернопільській гімназії готувалася екскурсія до княжого міста Львова. Ця поїздка була особлива: Тернопіль у порівнянні зі Львовом був провінційним містом, а ще гімназистів вабила історія, архітектура цього старовинного українського центру, зв'язана зі славетними іменами наших королів Данила і Лева.

Для тих, хто потрапив до Львова вперше, було цікаво побачити трамвай, наявний на той час у Львові та Станіславі (Івано-Франківську), і велику кількість кінного транспорту – фіакрів, і потоки людей на вулицях, і чудові пам'ятники, архітектуру.

Кульмінацією перебування у Львові стала аудієнція у Митрополита, графа Андрея Шептицького. Всі були захоплені величчю кафедрального собору св. Юра, митрополичими палатами, великим садом. Гімназисти були в очікуванні. Раптом з дверей появляється візок з Митрополитом у супроводі двох монахів. Перед присутніми – український Мойсей, Митрополит Андрей Шептицький, великий меценат української культури і мистецтва, він вирощує талановиту молодь з народу. Своєю пишною сивою бородою, своєю маєстатичністю нагадує старовинних пророків, на жаль, був прикутий тяжкою недугою до візочка.

Пані Безкоровайна, яка очолювала поїздку, представила Остапа як керівника гуртка гімназистів, які випадково запізналися на аудієнцію, і як відмінника навчання. Митрополит цікавиться успіхами Остапа в навчанні, його улюбленими предметами. Після розмови Митрополит осіняє Остапа знаком хреста, дає поцілувати сгнет зі святими мощами на лівій руці і теплими словами благословить його на прийдешнє життя.

Митрополит Андрей Шептицький.
Фото початку 30-х років XX ст.

Остап мав щастя ще раз бути на Святоюрській горі у Львові і почути на адресу української молоді привітання й батьківські благословення Митрополита. Це відбулося під час з'їзду Марійських дружин українських гімназій Галичини у 1937 році.

Від того часу Остап Хоміцький йшов з його духу печаттю своїм життєвим шляхом, і скрізь його супроводжували пастирські благословення Митрополита Андрея Шептицького.

Кость Левицький. Зустріч Остапа з Костем Левицьким відбулася у 1937 році через внучку Ольгу, з якою на Різдво 1935 року Остап познайомився в домівці товариства „Просвіта” у Залізцях. Їх дружба переросла у щире юнацьке кохання, чисте, благородне, платонічне, яке навіки розірвала хуртовина Другої світової війни.

Кость Левицький жив тоді на вулиці Підвальної, 7 у Львові. Між господарем і Остапом попливла вільна розмова. Коли Остап розповів, що з усіх навчальних дисциплін йому найбільше імпонують іноземні мови (в гімназії вивчали польську, німецьку і латинську), то Кость Левицький сприйняв це схвально, додавши, що німці створили багату художню літературу і дали світові видатних представників філософської думки. Він заохочував Остапа до дальшого наполегливого навчання, бо „нашому народові потрібні будуть у майбутньому освічені громадяни”. На прощання він подарував Остапові свій „Німецько-український правничий словник”. Тоді ніхто не міг передбачити, що на Костя Левицького чекає сумна доля: у 1939 році большевики арештували його і вивезли до Москви, де він провів у тюрмі 20 місяців.

Прощання з гімназією. 1936–1937 навчальний рік був останнім роком у гімназії. Учні одержали двомовний польсько-український документ „Свідоцтво про закінчення загальноосвітньої гімназії”, завірений двомовною печаткою, особистими, теж двомовними підписами усіх членів педагогічної ради. З усіх 13 навчаль-

них предметів разом із поведінкою у свідочстві красується оцінка „дуже добре”, з надобов’язкових предметів (малювання, співи, хоровий спів) – теж „дуже добре”.

PRYWATNE GIMNAZJUM *Хосудикаційне Товариство "Лідна Сьвота" У. П. П.*
 ПРИВАТНА ГІМНАЗІЯ *Хосудикаційна Т-ва "Лідна Школа" У. П. П.*

w *Тарнополь.*
 в *Тернополь.*

Zarządzeniem z dnia *4 lipca 1936r.* № *Т-5-1736/36* Minister Wyznań
 Zarządzeniem z dnia *4. липня 1936р.* Ч. *Т-5-1736/36* Minister Religij-
 Religijnych i Oświecenia Publicznego nadal Prywatnemu Gimnazjum *Хосудикаційному*
Товариству "Лідна Сьвота" У. П. П.
 них Віроісповідань і Природної Освіти надав Приватній Гімназії *Хосудикаційний*
Товариства "Лідна Школа" У. П. П.

w *Тарнополь.*
 в *Тернополь.*

uprawnienia państwowych gimnazjów ogólnokształcących.
 права державних загальноосвітніх гімназій,

№ *34* Rok szkolny *1936/37*
 Ч. Шкільний рік

ŚWIADECTWO UKOŃCZENIA
 СВДОЦТВО ПОКІНЧЕННЯ
 GIMNAZJUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO.
 ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ГІМНАЗІЇ.

Stanisław Thomickuj ~ *Станіслав Томіцький*
(imię i nazwisko ucznia)
(ім'я і прізвище учня)

urodzon y dnia *9 lutego* roku *1919*
 уроджен ий дня *9 лютого* року *1919.*
 w *Zalozkach* powiatu *zborowskiego*
 в *Залозьках* повіту *Хборівського*
 religii (wyznania) *greckokatolickiego* przysięgł y
 релігії (віроісповідання) *греко-католицької* прийняв ий
 do klasy *drugiej* w dniu *16 czerwca* roku *1934*
 до класи *другої* в дні *16 червня* року *1934.*
 ukończył ~ w roku *1937.* naukę w zakresie programu gimnazjum ogół-
 покінчи в в році *1937.* науку в обсягу програми загальноосвітньої
 pokształcącego, zorganizowanego na zasadach art. 20 ustawy z dnia
 гімназії, зорганізованої на основах арт. 20. закону з дня 11. березня

Свідочтво про закінчення загальноосвітньої
 гімназії

Ліцей. У 1937–1938 навчальному році розпочалося навчання у першому класі ліцею гуманістичного типу, куди перейшло 19 абітурієнтів гімназії, серед них була племінниця кардинала Йосифа Сліпого Ольга Сліпа, яку арештували під час навчання у медичному інституті і яка провела довгі роки на засланні, а повернувшись до Львова, працювала в зооветеринарному інституті лаборанткою на кафедрі фізіології і навчалася в інституті заочно.

SWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

Chomiczy Stanisław
CHOMICZY I BRONIE

urodzony dnia *9 Lutego* 19*19* r.
w *Latożecach* powiatu *Zborowskiego*,
religii (wyznania) *greckokatolickiej*, zdał
egzamin dojrzałości liceum ogólnokształcącego dla
eksternów według programu wydziału *humanistycznego*
przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Kuratora
Okręgu Szkolnego *Lwowskiego we Lwowie*
pismem z dnia *25 kwietnia 1932* r. Nr *7046* w *Prywatnym*
Liceum *Woc. „Świętej Szkoły” U. S. T. w Tarnopolu*

Swiadcetwo niniejsze uprawnia do studiów w szkołach wyższych
w myśl art. 52 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa
(Dz. U. R. P. Nr 38, poz. 389) oraz rozporządzeń, wydanych w związku
z wykonaniem tego artykułu ustawy.

W Tarnopolu dnia *15 maja* 19*32* r.

Nr *3*

CZŁONKOWIE
PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

 PRZEWODNICZĄCY
 PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ
Justycy

Andrzej Kominek / polski
H. Kozłowski / polski
Janina Jurek / reo. i pos. 2/16
St. P. G. / reo. i pos. 2/16

Atestat zriłości pro zakniczenia zagальноосвітнього ліцею у 1939 році

Свідцтво зрілості загальноосвітнього ліцею

В ліцеї появилася новий навчальний предмет „Проблеми сучасного життя”, а в другому класі ліцею доктор Яким Ярема був класним керівником, вчителем німецької мови і нового предмету „Пропедевтика (вступ) філософії”. На той час ліцей не мав права державних шкіл, і учні складали іспити на атестат зрілості як екстерни перед окремою комісією. До письмового іспиту були допущені всі дев’ятнадцять ліцействів, до усного іспиту допущено десять учнів, а свідоцтво зрілості отримали лише вісім учнів. Наслідки комісії (11 „зрізаних” учнів) показали відверто вороже ставлення польської влади до української молоді.

Свідоцтво зрілості з оцінками з одинадцяти предметів давало право навчання у вищих школах і виписувалося тільки польською мовою.

Закінчився найщасливіший період у житті Остапа: позаду школа, гімназія і ліцей. Остапові виповнилося 20. Він змужнів, скріпив свої ідеали, винесені з родинної хати: віра в Бога, любов до України, до свого народу, отримав міцні загальноосвітні знання, набув навиків у громадському житті школи, був активним учасником гуртків художньої самодіяльності, навчився гри на скрипці.

Станислав чи Остап. Уважний читач, напевно, помітив, що у свідоцтвах зі школи, гімназії і ліцею Хоміцький не Остап, а Станислав. І це справді так було.

У греко-католицькій церкві хрестив його отець Володимир Склепкович і надав йому ім’я Станислав. Невідомо, чому, адже це не цілком українське ім’я. Чи була це якась помста, чи воля батьків, чи були інші причини, але факт залишався фактом, а він – Станиславом.

Коли прочитав повість Миколи Гоголя „Тарас Бульба”, захопився героєм повісті Остапом і захотів стати Остапом. З часом таке бажання залишилося. У 1939 році у віці 20 років, коли його запросили на посаду вчителя Залозецької школи, він зареєструвався як Остап. І таким жив уже ціле своє життя. Зооветеринарний інститут знав його як Остап Хоміцький.

Армія. В кінці 1940 року Остапа призвали до червоної армії. Таких, як він, юнаків з Західної України, везли у трьох великих товарних ешелонах зі Львова на Схід. Цілих 28 діб везли їх, як ху-

добу, у брудних, холодних товарних вагонах до Приморського краю. А це була зима 40-го року. Сибір скидок не робив, народ мерз, простуджувався, голодував.

Дуже важкими були кліматичні і казармено-побутові умови. Місцевість гориста, казарми розташовані на сопках, постійно дмуть вітри. Казарми дерев'яні, стіни з дірами, приміщення продуваються наскрізь. Справжнього пального (дров чи вугілля) не було, а сирий лозняк-дубчак тільки шипів. Джерелом води були струмочки в ущелинах сопок.

У місті Хорольську прибулих почали сортувати. Юнаків зі середньою та вищою освітою формували у навчальні групи – майбутніх офіцерів запасу.

Про страшні умови служби у червоній армії Остап згадує так: „Тяжко було проходити військову службу в армії з її аракчеївським режимом. Грубий тон на кожному кроці, базарна лайка, крадіжки, що попадалося під руки, брехня, обдурювання, виснажлива муштра, недостатнє харчування – все це викликало в солдат атмосферу відчуження від офіцерського та сержантського складу”.

Цей світ хамства Остап скоро відчув на собі. Сержант Таран образив Остапа грубим москальським матюком „... твою мать”, на що Остап зреагував з обуренням, за що отримав від сержанта „один наряд вне очереди”, на що Остап ще додав, а хоч 10. Вночі, серед сну, Остапа збудили. Зима, пронизливий вітер, обличчя і руки обпікає колючий холод, темнота. Завдання – возити воду з далекого струмка під сопкою. Знаряддя праці: вузькі саночки, висока мала бочка і відро, шнурка прив'язати бочку не дали. Проблемою було набрати бочку води, а ще складніше довести бочку до кухні, на нерівній стежині санки вмить перевертаються. А вода потрібна на кухню, де готують снідання для цілої роти. Так Остап мучився аж до ранку.

Однак ще гірше було попереду. Під час війни з Німеччиною (1941–1945) – в діючій армії на фронтах європейського континенту, а в 1945 році – на Забайкальському фронті у війні з Японією. Був контужений. За виконання бойових завдань отримав п'ять урядових нагород. Важко було вижити протягом чотирьох років кривавої війни, але він не тільки вижив, а й зберіг себе як особистість і як

українець. Згодом у вірші, присвяченому пам'яті своєї матері, зізнався, що мамині

*Молитви щирі берегли
Мене в тяжкі години...*

На кафедрі іноземних мов. Вищу освіту здобув після демобілізації в 1946 році: у 1950 році закінчив німецьке відділення філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка, а в 1954 році – англійську філологію Львівського учительського інституту (обидва з відзнакою). В 1950–1953 роках працював територіальним інспектором шкіл Львівського обласного відділу народної освіти. В 1953 році на конкурсній основі був обраний на посаду викладача кафедри німецької філології університету (кафедрою завідував тоді професор Богдан Задорожний) та кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту. Вибрав останнє, позаяк завідувачем цієї кафедри був його класний керівник з Тернопільської гімназії – доктор Яким Ярема.

Зі Львівською національною академією ветеринарної медицини були до останніх днів пов'язані його життя і праця. Від 1962 до 1989 року – завідувач цієї кафедри. Тут захистив кандидатську дисертацію і одержав ступінь кандидата філологічних наук та вчене звання доцента, а в 1999 році вчене звання професора. Очолюючи кафедру впродовж 27 років, був членом вченої ради академії, п'ять років членом вченої ради факультету іноземних мов Львівського університету імені Івана Франка. Понад 10 років очолював раду студентського клубу інституту, віддаючи багато праці патріотичному вихованню молоді; успішно займався розвитком різних видів мистецтв художньої самодіяльності студентів; проводив одно- і часто багатоденні екскурсії для викладачів і студентів під девізом „Пізнай свій рідний край!” по Львову, франківських, шевченківських та шашкевичівських місцях, а також екскурсії по Львівській, Рівненській, Волинській, Хмельницькій і Тернопільській областях для численних гостей інституту; очолював виїзди гуртків художньої самодіяльності студентів у споріднені вищі навчальні заклади країни, дуже дружні взаємини склалися з прибалтами, які були налаштовані патріотично і передавали це нашим студентам.

Наукова праця. Об'єктом його наукових досліджень було літературознавство. Має понад 120 опублікованих наукових праць.

У 1965 році в Інституті літератури імені Т. Шевченка в Києві захистив кандидатську дисертацію „Іван Франко і німецькі письменники-реалісти другої половини XIX століття”. Основні наукові публікації Остапа Хоміцького – це статті з української літератури, портрети письменників і митців, публікації про німецько-українські взаємини, статті про міжслов'янські літературні взаємини, статті з етнографії, публікації на історичну тематику, спогади про видатних людей, морально-етичні та естетичні питання.

На основі своєї дисертації у 2002 році видав дві монографії: „З царини німецько-українських літературних взаємин” і „З культурних і економічних джерел України”. До наукових праць належить також історико-літературний нарис „Герой серед нас”.

Лексикографія. Другим крилом його наукових зацікавлень було складання словників (словникарство), чим активно займався у 1980-х роках. За 20 років плідної праці склав три капітальні словники:

– двомовний „Німецько-український зооветеринарний словник”. – Львів, 1998. – 342 с.;

– п'ятимовний зооветеринарний тлумачний словник-довідник під назвою „Німецько-російсько-український з латинсько-грецькою етимологією зооветеринарний тлумачний словник” (у рукописі). Словник містить близько 79 тисяч термінів і охоплює 5400 сторінок тексту. Можна сказати, що це 10-томний словник по 500 сторінок кожний;

– „Українсько-латинський біо-зооветеринарний термінологічний довідник” (у рукописі). – 210 с.

Жаль, що два останні словники залишилися в рукописах на кафедрі.

Поетична діяльність (Сходження на Парнас). На молоду душу гімназиста Остапа особливо вплинули такі дві події. У 30-х роках минулого століття на Великій Україні відбулося апокаліптичне винищення українського народу, особливо сільського населення, що відоме як штучний голодомор, який пожер понад 7 мільйо-

нів невинних жертв. Україна стала напівцвинтарем, напівпустинею: помирили люди і зникали цілі села і хутори.

Ці страшні події докотилися теж до Галичини. Тут розпочалися акції на підтримку братів-українців із-за Збруча. Люди збирали матеріальну і фінансову допомоги і відправляли в Україну, але ця допомога приховувалася від населення, вона пропадала.

Дитячі і юнацькі роки Остапа були збуджені розповідями про злочини мадярських військ, які прийшли на Тернопільщину у 1915 році, коли звідси відступили російські війська. Мадяри приймали людей в Галичині, які називали себе русинами (українцями), за росіян. Вони жорстоко знущалися над людьми і вивезли багато українців-галичан до концентраційного табору смерті „Талергоф”.

Страшні події на Великій Україні і в Галичині стали причиною протесту молодого Остапа і примусили його взятися за перо, появилися перші вірші. Перший мав назву „Братам-придніпрянцям”, де автор викриває методи знищення нашого народу більшовиками. Поет вірить: „На руїнах ката / Воскресне Україна, / Велика і могуча / Кохана Батьківщина” (1935 рік). Тоді народилися два „Учнівські зошити” віршів, один зберігся, а другий пропав.

У радянські часи Остап Васильович писав „у шухляду”, і щойно у вільній Україні почав їх друкувати. Вийшло 15 збірок, як книга віршів „Шляхами долі”, поетичні збірки „Осінні грона”, „Лебедина пісня”, „Акорди душі”, „Творці щастя, або Добрі, милі дружини”, „Книга буття. Факти.”

Остап Хоміцький – єдиний поет в сучасній Україні, який писав вірші українською, польською і німецькою мовами. У 2005 році видав збірку під назвою „Мовами сусідів. Cum Linguis Vicinorum”. – Львів. – 40 с.

Остап Васильович любив живопис, театр, музику, зокрема пісенну і, насамперед, рідну: народно-героїчні (козацькі, стрілецькі, повстанські, чумацькі і т.п.) пісні і думи.

15 пісень на його слова виконував хор „Повстанець”, мистецький керівник якого Зиновій Кріль був автором музики до них.

Нижче подамо дві пісні на слова Остапа Хоміцького, покладені на музику композитором Зиновієм Крілем: „Їх було сім – убиті всі” і „Гімн студентів академії”.

Їх було сім – убиті всі

У пісні правдиво відтворено трагедію нашого народу – зображено події про розстріл сімох українських повстанців, яких у Залізцях, родинному містечку Остапа Хоміцького, виставили на показ, щоб тіла впізнавали матері, батьки, родичі, сусіди. Та усі з гідністю проходили біля мертвих тіл, не показували, що це їхні діти, родичі чи знайомі:

*Спартанська мужність матерів
Їх муки пододала...
В лабети хижих ворогів
З них жодна не попала.*

Їх було сім – убиті всі

(Повстанський реквієм)

Слова Остапа Хоміцького   Музика Зиновія Кріля

СКОРБОТНО-ПАТЕТИЧНО

Т
Б

1. Їх було сім – убиті всі і кулями й штиками.

ми. лежали біля емгебе мертвецькими рядами.

Їх було сім – убиті всі
І кулями, й штиками,
Лежали біля емгебе
Мертвецькими рядами.

Хоробро бились, як леви,
В кривавій січі лютій:
Не знали страху у бої,
Множили подвиг Крутів!,

Та так обличчями, щоб всі,
Хто йде, міг споглядати,
Своїх синів, братів, друзів
Міг серед них впізнати...

Я бачив їх – усіх мертвих,
Замучених катами...
Де їх тіла? – Ніхто не зна...
Та вічна пам'ять з нами!

Гімн студентів академії

Слова Остапа Хоміцького   Музика Зиновія Креля

Гей, ставайте, юні друзі,
У студентську лаву.
Міцно стійте, навчайтесь
Україні на славу!

Віват Академії днесь!
Слава професорам,
Світочам в науки царстві, –
Тверда нам опора!

Одна мати нас родила,
Одна рідна мова,
Одна віра нас єднає –
Тарасове слово!

Керувати нами буде
Клятва Гіппократа
Та й учення Колумелли
Про „меншого брата”.

Будем жити для народу,
Матері-України,
Для добра їх працювати
Кожної хвилини!

Майстер художньої прози. Крім наукової і лексикографічної праці, а також, крім поезії, цікавими є художні твори Остапа Хоміцького, зібрані у мемуарно-новелістичній книжці під назвою „Крізь роки й десятиріччя. Спогади”. З них, для прикладу, подамо

один літературний портрет (про Тараса Франка) і психологічну новелу.

У своїх літературних портретах, а їх 26, Остап Хоміцький через одну чи декілька зустрічей зі своїм героєм показує його характерні риси.

Тарас Франко.

Український патріот

Ще навчаючись у гуманістичних гімназії та ліцеї „Рідна школа” в Тернополі і знайомлячись за навчальною програмою з життям і титанічною діяльністю Івана Франка, я знав про те, що він був батьком трьох синів і одної дочки. І я по-юнацькому захоплювався цим велетнем думки й творчості і його родиною, портрети якого прикрашали як українські громадські приміщення (читальні, кооперативи і ін.), так і багато приватних помешкань поряд із зображенням геніального Тараса Шевченка. У мене склалася тоді певна уява, що обличчя націй репрезентують по два їх генії: в українців – Тарас Шевченко та Іван Франко, у німців – Йоганн Гете і Фрідріх Шіллер, у поляків – Адам Міцкевич і Юлій Словацький. Тоді у мене появилася мрія-бажання зустріти хоч кого-небудь з нащадків Івана Франка. Сприятливої нагоди не було.

Прогриміли урагани Другої світової війни, я повернувся з фронтів, став студентом німецької філології Львівського університету (до речі: імені Івана Франка!), і тут доля мені усміхнулася: лекцію з класичної римської літератури читав Тарас Франко. Дивлячись на лектора, я бажав віднайти в нього риси батькового обличчя, яке знав з портретів. Це ж щастя – слухати лекцію, бути студентом сина славетного Франка, яке не кожному дається. Мені заімпонувала у нього реалістична життєва позиція, коли він, на основі якогось факту (на жаль, не пам’ятаю) з літератури, нагадав слухачам про необхідність уміти відстояти свою особисту честь і гідність, в тому числі національну, не дати себе ошукувати, обдурювати будь-кому. Оті „крамольні” висловлювання в умовах тоталітарного ладу, де скрізь чатували сексоти – вірні собаки режиму, свідчили про його громадянську сміливість, про достойного спадкоємця свого батька, творця запальних, революційних творів, як „Не пора, не пора, не

пора москалеві, ляхові служити”, „Ми гайдамаки”, які знали і виконували широкі наші народні маси в Галичині.

На відпочинку у Карпатах (Коєв).
Стоять (справа наліво): доцент Іван Паук з сім'єю, Тарас Франко. Сидять: Михайло Падур, Маркіян Нагірний, Іван Ядлось. Фото 1964 року.

Моє з ним знайомство почалося під час перерви. Коли у розмові я назвав своє прізвище, він помітно оживився, розказуючи про свого близького друга з моїм прізвищем, почав аналізувати генеалогію Хоміцьких. Коротка перерва припинила його міркування. Минули роки, наші зв'язки перервалися, стали епізодичними. Працюючи над кандидатською дисертацією, я глибше проник у франкіану, знав уже і про дружину Івана Франка Ольгу Федорівну Хоружинську, і про їх дітей: найстарший син Андрій, на якого батько покладав великі надії як на свого наступника у літературі, помер у мо-

лодому віці внаслідок травми голови, Тарас – молодший, третій – Петро, депутат так званих Народних зборів 1939 року у Львові, знищений більшовиками разом з академіком Кирилом Студинським на початку німецько-російської війни 1941 року, єдина донька Франків Ганна Франко, у заміжжі Ключко, що проживала на американському континенті.

Період роботи над кандидатською дисертацією відновив моє спілкування з Тарасом Франком. Будучи в Інституті літератури імені Т.Шевченка Академії наук України в Києві, я випадково зу-

стрів Тараса Франка. Він, радий нашій зустрічі, прийняв мене як старого друга і привітався міцним потиском обох рук. Поцікавився Львовом, звідки, до речі, він довго не хотів ніяк виїжджати і його силою вивезли до Києва, запитав про причину мого приїзду. Я розказав, що працюю над темою з франкознавства „Іван Франко і німецькі письменники-реалісти II половини XIX століття”, що мене, згідно з існуючим в інституті порядком, запросили на попереднє обговорення моєї праці перед прилюдним захистом; запитав, чи не потрібно мені яких порад або реалій стосовно франківських матеріалів тощо. За помітним пожвавленням, радісним виразом обличчя було видно – сам факт роботи над франкіаною та ще й у білінгвістичній площині йому імпонував, подобався.

Ми зупинились у кімнаті з більярдним столом, нікого третього тут не було. Тоді Тарас Франко розкрився повністю щодо існуючого режиму, висловлювався голосно, недвозначно, називаючи поняття прямо своїми іменами: і державне насильство, і знущання над українським народом, і окупація України і т.п. Я старався його заспокоїти, щоб не викликати вовка з лісу, утихомирити. Даремно! Нарешті він, глибоко схвильований, заспокоївся, побажав мені удачі, попрощався і відійшов. Мабуть, усе, що нагромадилося за довгі роки в його серці – і глибокі уболівання за гірку, невільницьку долю цілого українського народу, за масові знищення галичан того періоду, і вбивство брата Петра, і його відрив від рідного гнізда у Львові та насильна депортація до Києва, і, можливо, ще й дещо інше, нам невідоме, вирвалося з його уст, немов вогниста лава з кратера вулкана, на адресу окупантів.

З усіх фактів у мене склалася непохитна уява про національно-патріотичну життєву поставу Тараса Франка; вище згаданий вислів з лекції „уміти відстояти свою національну честь” не був випадковим, відірваним епізодом, а виявом його твердих політичних переконань.

Не без впливу батька таку ж життєву позицію послідовно проявляла і його дочка Зеновія, за що зазнала репресій.

Згодом я ще два рази був у названому інституті (кінець 60-х років) в Києві відносно докторської дисертації, але Тараса Франка

більше не зустрічав. Таким, стійким українським патріотом, залишився він у моїй пам'яті – гідний нащадок безсмертного Каменяра.

У своїй статті про Тараса Франка Остап Хоміцький подав одну фотографію, яка навіяла теж мені спогади про мою зустріч зі сином Франка Тарасом. Це було у серпні 1964 року. На той час я працював викладачем німецької мови у Львівській політехніці, де кафедрою іноземних мов завідував доц. Іван Паук, який запросив нас двох молодих викладачів (Маркіян Нагірний і я) до спільної поїздки на відпочинок у Косові. Кожного року доц. Іван Паук зі своєю сім'єю відпочивав у Карпатах, а цього разу він домовився про спільний відпочинок з Тарасом Франком, з яким вони були добре знайомі ще з довоєнних часів. Після війни Тараса Франка силоміць пересилили зі сім'єю зі Львова до зросійщеного Києва. Тому Тарас Франко завжди шукав нагоди приїхати на батьківщину свого батька, де міг вільно почуватися серед своїх. Так я опинився в одному товаристві з Тарасом Франком, ми познайомилися і розмовляли вже як добрі знайомі.

За один день розмови з Тарасом Франком ми дізналися так багато іншого, ніж це проголошувалося тодішньою офіційною пропагандою про Івана Франка.

Розповідаючи про свого батька, син називав його тільки так: *доктор Франко*. Як сьогодні, ще пам'ятаю розповідь Тараса Франка про будівництво їх дому у Львові, про взаємини родин Грушевських та Франків, про статтю Івана Франка „Поет зради”, що була надрукована німецькою мовою у віденському часописі „Die Zeit” за травень 1897 року і наробила так багато суперечок у тодішньому польському суспільстві. Дізналися ми тоді і про долю двох інших

синів Івана Франка – смерть Андрія і смерть Петра. Говорив Тарас теж про релігійні погляди батька. Правда, якось обминав тему про Ольгу Рошкевич.

Дивились ми на Франкового сина, слухали його, а уявляли собі, що перед нами на косовській лісовій галявині сидить і веде тиху і розмірену бесіду сам Іван Франко, так отой сімдесятип'ятирічний чоловік був схожий на свого батька, яким ми звикли його бачити на фотографіях останніх років.

Наступного дня ми готувалися цілою компанією (нас було дев'ятеро) зробити піший похід з Косова на Писаний камінь. Тарас Франко не зміг йти, але, почувши про Писаний камінь, розповів нам, що батько теж любив походи на Писаний камінь, вилазив на верх, а також розповів нам, що батько недалеко від Писаного каменя знав якусь їстівну рослину, яку завжди шукав, коли був у Карпатах.

Другою працею з книжки „Крізь роки і десятиріччя” Остапа Хоміцького була його психологічна новела „А місяць усе бачив”. Трагічна подія, що змальована у новелі, відбулася з Мойше Фрідманом недалеко від його хати у Залізцях в половині 20-х років ХХ століття, отже за пам'яті Остапа Хоміцького. Нижче подаємо новелу у значному скороченні.

А місяць усе бачив.

Психологічна студія

Благословенний край – зелене Поділля, куточок великої рідної Землі, з давніх-давен оспіваний у піснях, звеличений у переказах і легендах за родючу ниву, що своїм добірним пшеничним зерном віддячує хліборобові за його нелегку працю, бо „на Поділлі росте хліб на кіллі”, за його мальовничі села, що розкинулись уздовж тихих рік своїми білими чепурними хатами, завітчаними густими садами, в яких від ранньої весни аж ген-ген до золотої осені дзвенять симфонії невтомних бджіл-трудівниць як гімн вічній праці, за його споконвічних господарів, людей працьовитих, мужніх, благородних.

На одній із північних окраїн Поділля, у верхів'ї ріки Серет, розкинулося містечко Залізці, яких немало по всій нашій Україні. В кітловині між Новим і Старим містом розлилося могутнє плесо

ставу, який оперся об міські береги, в міцну греблю між містами. Глибини ставу й ріки рояться рибою, їх води у міцному млині працюють для громади. Ніхто не знає, коли тут поселилася перша людина. Минуле міста обкутане серпанком таємничості. Проте руїни замку, оточеного з усіх сторін водою, що збереглися ще донині і носять на собі сліди Першої світової війни, свідчать про далеке минуле цього поселення.

Саме у той післявоєнний час розігралися події нашого оповідання.

* * *

Місто Залізці було скупченням трудового народу, головним чином – ремісників. Його центр міцно осіддали жиди, які займалися переважно дрібною торгівлею. Проте серед них не бракувало шевців, кравців, бляхарів, склярів, різників і представників інших професій. Були це люди працьовиті, заповзятливі, що своєю невпинною працею забезпечували сякий-такий прожиток численним родинам. Всі вони були менш-більш подібні до себе і зовнішністю, і способом життя, і колом своїх інтересів. Чорні, часто вище норми забруднені довгі бекеші, халати, не завжди розчесані бороди, звисаючі біля вух пейси, ярмулки на чубку голови створювали тип подільського ремісника чи торговця тих часів. Хіба що молоде покоління, яке йшло за вимогами часу, відмовлялося від традиційного одягу своїх предків і батьків та пристосовувалося до сучасної моди.

Тому на перший погляд нічим серед своїх одновірців не відрізнявся Мойше Фрідман (Фрідман мовою ідіш, з німецької мови, означає „мирна людина”). Типовий трудяга і представник свого народу, батько п'ятох діточок, він мусив добре зватися, щоб забезпечити їх щоденно хлібом, та й не тільки ним. Спокійний, сумирний, він повністю відповідав вдачею і поведінкою своєму прізвищу. Фрідман строго дотримувався законів Мойсея: вже в п'ятницю після заходу сонця наступав шабаш, який вимагав від віруючих відмовлятися від будь-якого виду роботи, наступав час молитви – нечутної розмови з Ягве, сповіді перед ним за всі гріхи, скоєні протягом тижня. Субота – святий день, вільний від праці. Вся робота покладалася на гоя. Молитва вдома, молитва в синагозі, добрий обід з келешком шабашівки заповняли цей день.

Всі робочі дні вимагали від Фрідмана невпинної праці, добрих відносин зі стельмахами. Він брав у них їхні вироби – колеса, вози, дрібні деталі до них і інше, а взимку – ще сани й залубні, і продавав це на ярмарках у Тернополі, Бродах, Золочеві та інших менших містах.

Була середа, день великого тижневого ярмарку в Тернополі, ярмарку, яких так багато пережив Мойше Фрідман. Ця середа була щасливою ланкою в довгому ланцюгу його діяльності. Вивіз він на ярмарок багато виробів і тому взяв на допомогу сина-підлітка: все ж таки легше справитися в дорозі двом, ніж одному, нехай тим помічником буде й чотирнадцятирічний школяр. Торгувалося йому добре. Була весняна пора, коли селяни готуються до жнив, тому кожному треба було що-небудь для господарства. Все вони могли придбати у Фрідмана, у якого й ціни не були такі високі, як в інших. Його лагідна вдача, уміння вставити в розмову з покупцями м'яке, добре слово, створити привітний настрій, сприяли його популярності. Тому не дивне, що він продав вчасно свій товар і, купивши деякі дрібниці для родини, порожняком вибрався додому. А що була не близька дорога та віз запряжений одним конем, то вирушив батько зі сином після полудня, щоб ще до півночі доїхати до хати.

Кінь, який відпочив протягом дня і наситився добрим кормом, весело біг форкаючи і ніби відчуваючи бажання господаря якнайшвидше діратися до рідної домівки. Гострими новими підковками вибивав він ритмічні звуки об гостинець, інколи викресав іскри при сильніших ударах по камінцях і, вимахуючи час від часу вверх і вниз головою, жваво нісся в свої краї. Люди, що їхали возами, запряженими парою коней, поступово обганяли Фрідмана і, поволі віддаляючись, залишили його самотнім на багатокілометровому тракті. Син його дрімав, вмостившись у м'якому сіні, а батько сидів на козлах і віддався в полон приємних мрій. Він встиг підрахувати чистий прибуток від сьогоднішнього торгу, думав про недалеку зустріч з родиною, планував свою роботу на найближчі дні. Та хіба перелічиш все, чим була наповнена його голова. Він і не зауважив, як його піднесений настрій вилився в тихе муркотін-

ня, а згодом – у неголосну пісню, мелодію якої ледве чи схопив би хто-небудь поряд.

Зайшло сонце за далеким обрієм, купаючись у щораз слабшій заграві, вечірні сутінки залягли на втомлену землю, покривши її через деякий час нічною темрявою. В Ігровиці, в традиційному місці водопою коней усіх, хто їхав з Тернополя до Залозець, Фрідман напоїв свого вірного Буланого і рушив у дорогу. Села, крізь які проїжджав, уже поволі засинали.

Від надміру задоволення, не дивлячись на цілоденну втому, Фрідманові захотілось поговорити. На щастя син пробудився від сильного струсу фіри на досить глибокій ямі.

– Бачиш, Шльома, ми вже недалеко рідного міста. Ще нам переїхати два горби і будемо вдома. Там чекає нас мама з доброю вечерею.

Розмова між батьком і сином явно не в'язалась. Обидва вони мовчали, вдивляючись вперед, в сторону недалекого міста, а потім Шльома знову ліг на возі на сіно. Віз покотився з горбка вниз, і втомлений кінь пішов сповільненим кроком по долині.

Надворі трохи стемніло, бо місяць сховався за хмару. Наші подорожні під'їхали до моста. Раптом трапилося щось несподіване, страшне. На дорозі з'явилися два чоловіки. Вони затримали коня і миттю стягнули Фрідмана з сидіння на землю. Цупко тримаючи його, видно, старший зажадав:

– Давай, клапцюху, пеньондзе!

– Пане ласкавий, де у мене, босяка, гроші. Я – бідний капцан, – почав проситися нещасний.

– Даруйте мені життя, добрі панове, не позбавляйте маленьких діточок батька, не робіть їх сирітками, – не переставав лементувати. Та люди темної ночі не збиралися відмовлятися від свого наміру. Схопивши Фрідмана, один сильно ударив його в обличчя, другий почав трусити його кишені. Забравши гроші, вони взялися закінчувати свою бандитську справу.

– Не вбивайте мене, – закричав не своїм голосом Фрідман. Вас Бог за мене покарає!

– Ха, ха, ха! – зареготався бандит. – А свядкове сом? Кто нам удоводні? Мільч, обжежаныцу! (– А свідки є? Хто нам докаже? Мовчи, обрізанцю!)

– Місяць засвідчить проти вас ... – крикнув Фрідман. Та розбійники не дали йому скінчити. Чимось важким вони з силою вдарили по голові свою жертву, і коли місяць глянув на грішну Землю, їх не стало, а на містку в калюжі крові й розбризаного мозку валявся свіжий труп.

Демони ночі, зайняті грабежем грошей, не звернули уваги на Шльому, який лежав на сіні. Під час метушні безмежно переляканий хлопчина ударив коня, який, ніби чуючи близьке сусідство смерті, галопом помчався вперед.

Страшна звістка сколихнула все живе в місті. Поліція проводила слідство, шукала злочинців, але безрезультатно. Сторожі законності й громадської безпеки санаційного уряду, мабуть, мало були зацікавлені у викритті убивців бідного „цибуха”.

...Минуло чимало років. В ряді інших подій бурхливого життєвого потоку того часу стерлася гострота скоєного злочину, а згодом – і пам’ять про нього.

Та раптом на хуторі колоністів, переселенців із мазурських земель у західній частині Польської Речі Посполитої, розташованому недалеко від злощасного моста, розгорілася сварка двох сусідів за клаптик межі.

– Ти думаєш, що вб’єш мене так, як Фрідмана, без свідків, на мості? – кричав, забувши про свою участь у тяжкому злочині, один з них. Ні! Там не було свідків, крім місяця на небі, як ти розчерепив клапцюхові голову, а тут тобі не вдасться! Попробуй! – пригрозив один вбивця другому.

Не минуло багато часу, як двох сусідів з хутора, закованих у наручники, поліція під посиленою охороною відправила до тюрми окружного суду в Золочеві, де судили особливо небезпечних злочинців.

Так місяць все бачив цієї літньої ночі в долині на мості, і з роками він нічого не скрив і не простив.

Вдячність студентів. Професор Остап Хоміцький смисл свого життя вбачав у вірному служінні Україні, втілюючи його в

науковій, літературній і багатогранній патріотично-виховній діяльності зі студентською молоддю. Студенти платили йому взаємною любов'ю. То ж не дивно було, що саме студенти несли його домовину в останню дорогу на місце вічного спочинку на Янівському цвинтарі у Львові – 6 червня 2006 року.

Девізом Остапа Хоміцького були слово і праця:

*Словом закличним, працею щоденно
Служу я чесно рідній Батьківщині.
Ці два закони, твердо і несхибно,
Вели мене життя усе до нині.*

Таким був професор Остап Хоміцький, таким був для студентів, для друзів, колег і знайомих, таким залишився в пам'яті всіх, хто його знав.

Востаннє професор Остап Хоміцький завітав до академії на урочисте засідання кафедри з нагоди його 85-річчя.

У президії урочистого засідання кафедри:
профорг Анна Вшнігтенко, завдувач кафедри
Михайло Падура, Ювіляр Остап Хоміцький

Фото 2004 року

МИХАЙЛО ПАДУРА.

Текст з Вікіпедії

Михайло Падура – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми (1989–2016) Львівської національної академії ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З. Гжицького, професор, громадський діяч, дослідник історії академії ветеринарної медицини.

Біографія. Народився 19 жовтня 1936 року, в селі Черниляві на Яворівщині, у селянській родині Анни (з дому Говда) і Теодора (Федора). Був третьою дитиною серед п'ятьох хлопців, що виховувалися у батьків.

Від 1943 до 1950 року ходив до Чернилявської семирічної школи, а згодом навчався три роки у Яворівській середній школі № 2 за часів директора Усова і вчителя німецької мови Остапа Нестора. У школі виявляв особливий інтерес до мов та математики. Вищу освіту здобув у Львівському національному університеті імені Івана Франка, де від 1953 року студював німецьку філологію на факультеті іноземних мов, який закінчив у 1958 році з відзнакою.

Після університету почалася його педагогічна праця: сільська середня школа в селі Болотня на Перемишлянщині (1958–1961) і вищі навчальні заклади Львова.

У 1964–1967 роках, після трирічної праці викладачем німецької мови у Львівській політехніці, навчався в аспірантурі при кафедрі німецької філології Львівського університету імені Івана Франка, де під керівництвом відомого українського вченого проф. Богдана Задорожного займався проблемами історичної фонології німецької мови, а згодом від 1967 до 1969 року працював викладачем цієї кафедри.

У травні 1971 року захистив дисертацію „Еволюція квантитативних відносин в історії голосних німецької мови” на ступінь

кандидата філологічних наук (Інститут літератури, мови й мистецтвознавства Академії наук України в Києві).

Допустив думку про можливість зміни кореляцій в системі голосних в історії німецької мови. Зміна кореляції мала б проявлятися у зміні кореляційної ознаки, котра завжди міститься у маркованому члені і залежить від фонологічного змісту протиставлених фонем. Встановив, що довгі голосні у сучасній німецькій мові є немаркованим, а короткі – маркованим членом привативної опозиції.

Довгі й короткі голосні давньоверхньонімецького періоду фонологічно теж протиставлялися, творячи певний тип кореляції, у якій довгі голосні творили маркований член опозиції, оскільки вони мали вужчу сферу вживання і відповідно багатший фонологічний зміст порівняно з короткими голосними, які були, таким чином, немаркованим членом опозиції. Отже, перед нами дві протилежні характеристики голосних в історії німецької мови. На основі цього автор висунув гіпотезу, що фонологічна система голосних сучасної німецької мови – це результат її зміщення на 180° , котре відбулося на певному етапі розвитку мови. Воно проявилось у зміні маркованих і немаркованих членів фонологічної опозиції довгих і коротких голосних. У свою чергу, це означало, що виникла нова кореляція між довгими і короткими голосними.

Через дію закону дисимілятивної нейтралізації авторові вдалося звести в одну систему і пояснити як ланки одного процесу такі явища:

а) подовження коротких голосних у відкритому складі; б) скорочення довгих голосних у закритому складі; в) спрощення гемінованих приголосних після довгих голосних; г) гемінування простих приголосних після коротких голосних.

Від жовтня 1969 до червня 2017 року працював на кафедрі іноземних мов (нині – кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми) Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З.Гжицького: спочатку асистентом (1969–1974), згодом старшим викладачем (1974–1980) і до-

центом (1980–2001). Від 1989 до середини 2016 року завідував кафедрою української та іноземних мов імені Якіма Яреми, від 2001 року – професор.

Громадське життя. У період нової доби національного відродження (1989–1991) активно включився в громадське життя: в 1989 році започаткував в академії щорічні передвеликодні виставки писанок, в 1990 – святкування Дня матері і нову українську посьвату в студенти. Від січня 1990 року – член осередку Народного Руху України (НРУ), учасник акції „Українська хвиля” і студентського голодування в жовтні 1990 року в Києві.

З його ініціативи порушувалися такі важливі справи в інституті потім академії, як повернення навчальному закладові колишньої назви – Львівська академія ветеринарної медицини, надання академії імені відомого вченого Степана Ѓжицького, написання історії академії, створення галереї портретів ректорів академії, запровадження Дня академії, а також спорудження на території академії пам’ятника ветеринарному лікареві, погруддя першому директорові Львівської ветеринарної школи професору Петрові Зайфману, відкриття на території академії пам’ятної таблиці професорові Вацлаву Морачевському, запропонував назвати кафедру української та іноземних мов імені Якіма Яреми, встановити на стіні кафедри барельєф Якіма Яреми та інше.

Володіє шістьма мовами – українською, німецькою, англійською, латинською, російською і польською. Цікавиться проблемами історичної фонології німецької мови, історією Львівської академії ветеринарної медицини та історією галицьких сіл, зокрема Чернилява та Кукезів Кам’яно-Бузького району. Про рідне село вийшла книжка „Чернилява: Події і люди” у двох виданнях, друге доповнене видання вийшло у 2019 році, 816 сторінок і кольорові ілюстрації. Найдавніші археологічні знахідки на території сьогоденішнього села – крем’яні сокири, долото і серп – сягають третього тисячоліття до нашої ери, перші письмові згадки про три точки села – Студінець, Глинна Гора і Ретичин – відносяться до 1451 року, а перша письмова згадка про назву села датується 1434 роком.

Історія села Кукезів подана в об’ємній монографії „Meminimus tui. – Пам’ятаємо тебе”. – Львів, 2013.

Наукова діяльність, навчальні посібники, підручники. З кандидатської дисертації опубліковані такі твори:

1. Падура М.Ф. Фонема як функціональна і структурна одиниця // Іноземна філологія: Міжвідомчий республіканський збірник. – Львів, 1967. – Вип. 11. – С. 57-61.

2. Падура М.Ф. Критерий при определении смещения фонологической системы // Межвузовская конференция по проблемам современных германских языков: Тезисы докладов. – Рига, 1967. – С. 109-110.

3. Падура М.Ф. Маркованість і немаркованість як критерій при визначенні зміщення фонологічної системи // Іноземна філологія: Міжвідомчий республіканський збірник. – Львів, 1968. – Вип. 14. – С. 83-90.

4. Падура М.Ф. Про зв'язок складоподілу з фонологічною сутністю квантитативності в історії німецької мови // Іноземна філологія: Міжвідомчий республіканський збірник. – Львів, 1968. – Вип. 16. – С. 37-45.

5. Падура М.Ф. О связи границ слога с фонологической сущностью долготы в истории немецкого языка // Фонологический сборник: Материалы межвузовской конференции. – Донецк, 1968. – Вып. II. – С. 254-257.

6. Падура М.Ф. Становлення кореляції прилягання голосних сучасної німецької мови // Проблеми теорії і методики викладання іноземних мов. IV республіканська науково-методична конференція: Тези доповідей. – Львів, 1968. – С. 63-64.

7. Падура М.Ф. Дисимілятивна нейтралізація як фактор формування німецької фонетичної системи // Іноземна філологія: Міжвідомчий республіканський збірник. – Львів, 1971. – Вип. 25. – С. 19-24.

8. Падура М.Ф. (Рецензія): В.Я.Плоткин. Динамика английской фонологической системы // Іноземна філологія: Міжвідомчий республіканський збірник. – Львів, 1971. – С. 156-158.

9. М.Ф. Падура. Еволюція квантитативних відношень в історії голосних німецької мови: Рукопис кандидатської дисертації. – Львів, 1970. – 290 с.

10. М.Ф. Падура. „Эволюция количественных отношений в истории гласных немецкого языка”: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Киев, 1971. – 21 с.

11. Монографія „Еволюція кількостивних відношень в історії голосних німецької мови”. – Львів, 2010. – 260 с.

12. Padura Mykhailo F. /First Veterinary Chair in Eastern Europe // Збірник праць Міжнародної українсько-польської конференції „Історія розвитку ветеринарної науки і освіти у Львові (1784–1914). – Львів, 2012. – S. 9-17.

Проф. Михайло Падура є:

автором чотирьох навчальних посібників з німецької мови: „Книга для читання з ветеринарної медицини і зоотехнії” (Київ, 1983, 176 с.), „Граматика німецької наукової літератури” (2001, 110 с.), „Німецькомовні країни” (2006, 216 с.), „Німецька мова для заочного навчання” (2012, 420 с.); п’ятьох посібників з англійської мови: „Самостійна робота з англійської мови” (2008, 308 с.), „Англійська мова для студентів ветеринарної медицини” (2015, 256 с.), „Англійська мова для технологічних факультетів” (2016, 240 с.); Падура М.Ф., Череповська Т.В. English for Lawyers: Англійська мова. Підручник для студентів-юристів. – Львів, 2005. – 432 с. Падура М.Ф. Самостійна робота з англійської мови. Рекомендовано Міністерством освіти і науки як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів, 2005. – 308 с.; посібника з латинської мови – „Lingua Latina veterinaria” (2014, 464 с.); співавтор двох підручників для студентів вищої школи: „Латинська мова для студентів ветеринарної медицини” (Львів, 2002, 2003, 2004, 2006).

Опублікував майже 200 наукових, науково-популярних та публіцистичних статей, є також автором десятка статей (разом 361 позиція), упорядником і редактором збірника наукових праць „І чужому научайтесь...” (Львів, 1966), книжок „Різдво в нашому домі” (Львів, 2003 і 2006) (автор 8 статей, склав авторський довідник й алфавітний покажчик осіб) і „У світі академії: 1996–2006” (Львів, 2006), підготував довідник „Хто є хто в академії” (1999).

У 2000 році вийшла праця „Львівська академія ветеринарної медицини”, автор чотирьох розділів (понад 500 сторінок) і науковий редактор.

У 2013 і 2016 роках з’явилося друком два видання книги „Вчені університету” (автор 41 статті про вчених університету).

У 2013 році видав колективну монографію під назвою „Meminimus tui. – Пам’ятаємо тебе”. Нарис одного життя, присвячену українському досліднику історії античної ветеринарної медицини Білевичу Омеляну Андрійовичу.

У 2015 році вийшла книжка Яким Ярема. Вчений і воїн. Збірник наукових праць до 130-ліття від дня народження, де є автором частини першої під назвою „Навколо імені Якіма Яреми”. С. 5 – 134.

В обох монографіях (про Омеляна Білевича і про Якіма Ярему) є їх родоводи, написані на основі праці у львівських архівах.

У 2016 році підготував до друку дослідження „Листи до Ольги”, у якому вперше публікується збережена епістолярна спадщина між Іваном Франком і Ольгою Рошкевич, котра охоплює 38 листів Івана Франка до Ольги Рошкевич і 16 листів Ольги Рошкевич до Івана Франка. Листи мають примітки і пояснення слів.

Творчість. Займається літературною і перекладацькою діяльністю. Опублікував книжку своїх творів під назвою „Серед людей”. – Львів, 2006. – 440 с. та „Легенди і не легенди” для школярів молодших класів.

Перекладає з німецької, англійської та польської мов.

Є автором понад 20 пісень (на власні слова та слова інших українських поетів).

Поза інформацією з Вікіпедії подамо ще два переклади, один художній твір і три музичні.

Як приклад перекладу з польської мови подамо спогади польського письменника Якуба Гордона про його зустріч з Тарасом Шевченком на засланні під назвою „Солдат”.

Якуб Гордон. У 1995 році, коли я почав збирати матеріал до відеофільму „Шевченко у Львові”, у науковій бібліотеці міста я натрапив на постать Якуба Гордона, польського письменника і то-

вариша Шевченка по казахській неволі, який довгий час жив, працював та помер у Львові. Життя цієї цікавої людини було трагічним, але, як з'ясувалось, і доля його могили теж трагічна. Це спонукало мене дізнатися щось більше про Якуба Гордона, тому короткий опис його життя, уривок із його книжки про Тараса Шевченка у моєму перекладі з польської мови і, нарешті, трагічна доля його могили становлять зміст матеріалів, які друкуються нижче.

До речі, у книжці „Спогади про Тараса Шевченка”, видання 1982 року, відсутні спогади Якоба Гордона.

Якуб Гордон (справжнє прізвище – Максиміліан Ятовт) народився у 1823 році у місті Радомі і походив із дрібної литовської шляхти. Закінчив реальну гімназію у Варшаві, мав великий хист до нових знайомств. У 1845 році був заарештований і був відправлений на військову службу в глибини Росії. На етапі, недалеко від Дубна, а був він без кайданів, втікає з-під конвою до австрійської Галичини, добрався до Львова, а далі до Сілезії, звідти йому вдалося дістатися до Парижа, де він працював переписувачем у канцелярії графа Чарторийського.

Після вибуху революції 1848 року Якуб Гордон їде з Парижа до Кракова, а далі до Познані, щоб записатися до повстанців, але необачно переходить російський кордон, був заарештований царською охороною і звинувачений у дезертирстві. Після року знущань у Варшавській тюрмі був засланий до Уральська, пізніше до Оренбурга, де його направили в російські штрафні батальйони. За амністією 1855 року був звільнений із штрафного батальйону і направлений у регулярну армію в Крим. По дорозі, у Курську, підробив собі документи на Литву, втікає до Польщі, а далі їде до Німеччини, звідти до США. Тут змінює своє прізвище на Якуб Гордон, під яким жив до кінця свого життя.

В Америці починається літературна діяльність автора, спочатку це спогади й репортажі, а згодом повісті й романи. До Європи повернувся у 1861 році, проте у польському повстанні 1863 року участі не брав. Між 1861 і 1875 роками багато друкується. Біля 1875 року він замовк як письменник назавжди.

У 1872 році Якуб Гордон поселився у Львові, де працював скромним архівістом, впав у душевну хворобу і помер 27 листопада 1895 року.

Для нас особливий інтерес являє книжка Якуба Гордона „Солдат, або Шість років в Оренбурзі та Уральську”, яка вийшла перший раз у 1864, а другий раз – у 1865 році польською мовою у Ляйпцигу (Німеччина). Дев’ята глава книжки присвячена Тарасові Шевченку, з яким у 1850 році автор зустрівся в Уральську. Крім того, автор дуже детально описує казарми, плац для муштри, звичаї і портрети мучителів солдат, кріпості, дороги й верби, а також ту дорогу, якою Шевченко їхав на заслання. Ці спогади дорогі нам, бо їх оповіла людина, яка мучилася у тих же степах, що й Шевченко.

Нижче подаємо наш переклад з польської мови другої частини 9-ї глави з книжки Якуба Гордона.

Тарас Шевченко

Серед моїх сучасників на засланні, другим серед найвидатніших жертв деспотії був відданий у солдати малоросійський поет і відомий художник Тарас Шевченко. Справді сумна і страшна його біографія. Поет народився у селянській хаті, у родині кріпаків, отже, на ціле життя приречений бути у неволі. На восьмому році його життя померли батьки, і малий Тарас пішов до дяка в науку як шкільний попихач. Дяк не міг нічого навчити, бо дуже пив і немилосердно бив малого хлопця. Коли той підріс, помстився дякові за кривду і втік од нього. Хотів вчитися малювати, до чого мав природний потяг, але ніхто не зайнявся сиротою, і Тарас залишався козачком у покоях свого пана, набивав тютюн у люльки, тихо сидів у передпокою, чекаючи на лаві нового доручення.

Із частих подорожей, які проводилися паном з великим почтом, назбирав собі пачку ілюстрацій, різних за своєю вартістю, і ночами крадькома дуже старанно змальовував їх. Коли мав 18 років, аж тоді пан переконався, що Тарас не має достатньо здібностей, щоб бути козачком. Пан схиляється до просьб своїх знайомих і віддав його вчитися на маляра до „цехового майстра різних живописних справ”, звичайно пересічних.

Щасливий випадок звільнив Шевченка з кріпацтва. Якась одна багата пані заопікувалася ним, збагнувши його величезний хист, і всіляко допомагала йому розвинути свої здібності. Тарас став геніальним народним поетом, і кожний українець із запалом наспівує пісні на його слова. Але ліра поета, слово поета, що вибухає з розжалених грудей, були лише знаряддям іншої думки, величної, революційної, проте помилкової.

У 1847 році Петров, син офіцера жандармерії, зробив донос на багатьох київських письменників, що створили таємне товариство, спрямоване проти уряду. Хоч денунціатор не мав прямих доказів для свого звинувачення, письменники були покарані на вигнання, серед них: історик Костомаров, поет Куліш і Шевченко. Цар Микола, спонукуваний рафінованою жорстокістю, велів заборонити Шевченкові на засланні писати і малювати! Генієві Шевченка зв'язали крила, а його самого заслано на доживання між солдатами до казарм Оренбурга.

Високе начальство, постійно підозріваючи його, вирішило запхати його ще глибше в пустелю у фортецю Мангишлак (Новопетровськ), побудовану по другім боці Каспійського моря, куди заледве кілька разів на рік прибував московський пароплав, а на вигляд якогось парусного судна збігається на берег вся фортеця з криком радості, офіцер у захопленні обнімає солдата, а солдат офіцера, де кожний, сп'янілий і стомлений від туги і надії, очікує з тремтінням цієї хвили і жадібно ловить привезені вісті від своїх близьких.

У 1850 році Шевченко переїздив через Уральськ на нове заморське вигнання. Я довго розмовляв з ним про різне. Не любив ляхів, не терпів москалів, і анітрохи не приховував цього. Незалежна Україна була ідеалом його мрій, а революція – шляхом для досягнення цих прагнень; можна сказати, що дивився на світ через червоні окуляри.

Сильна будова його тіла і свіжість на лиці, здавалось, віщували йому довгий вік, тим більше, що міг мати тоді якихось тридцять і кілька років. Але сталося інакше. Заморське вигнання,

брак духовної поживи, відсутність товаришів, які страждали за світлі ідеали, стали приводом до того, що почав гірко пити, і це стало його хворобливою звичкою, коли повернувся після амністії до Петербурга за царювання Олександра II, тим і закінчив своє життя у 1861 році.

Величезне поєднання двох протилежних начал – любові й ненависті! Творча й руйнівна сила змішались, сплелись в одне в душі Тараса і прирекли його на нещасне існування.

Приведені вище думки пояснюють у ньому багато чого. Той біль і неволя, якими від перших днів жилося серце поета, і шалена любов до диких козацьких спогадів можуть виправдати багато хибного і ненависного у його поезії.

У поемі цього автора, що відома під назвою „Гайдамаки”, вражає грубе нерозуміння нашої історії, ненависть до ляхів; у цілій поемі лише кілька уривків ясніють доброзичливими думками. Картини страхітливої наготи, розгнuzдане свавілля, безоглядна рівність – ось ідеали поета, а ватажки людської різні, що були підкуплені Катериною – Гонта і Залізник – є його героями.

Мушу тут додати, що ім'я русина Тараса Шевченка, замученого московським урядом, було викарбуване з дозволу того самого уряду (і, здається, знову затерте) на пам'ятнику в Новгороді серед славетних російських письменників. Бракує там тільки Бакуніна та Герцена.

Дивна річ, як москалі люблять змішувати назви русинів і росіян. Москва, змонголізована 200-літньою татарською неволею, недарма прийняла чужу назву – Росія для замилювання очей Європі; тою назвою вона задумала виправдовувати свої наїзди на Русь і її святі ліси.

Трагічна доля одної могили

Львівська газета „Діло” за 30 листопада 1895 року у некролозі про Якуба Гордона повідомила: „Сими днями помер у шпиталі у Львові повстанець і письменник польський, в 72 році життя. Властиво звався він Ятовт і походив з Вільно. В 1848 році правительство російське заслало його як солдата до Оренбурга, де він зійшовся

був з Шевченком, і о тім згадує в своїх записках. В часі облоги Севастополя вдалося Гордонові втекти за границю, подорожував много, а по році 1863 поселився у Львові і був архівіст відділу красво-го”.

Після довгих пошуків Роман Горак, колишній директор музею Івана Франка у Львові, віднайшов книгу померлих того польського шпиталю, де помер Якуб Гордон. У цій книзі під номером 717 зафіксовано, що 27 листопада 1895 року на 72 році життя помер Якуб Гордон, неодружений, літератор, який проживав у Львові по вулиці Баторія (зараз князя Романа), 24. Далі зазначено, що народився він у 1823 році у містечку Радомі Королівства Польського. Причина смерті – енцефаломаліяція, тобто розм'якшення мозку...

Незабаром на його могилі на Личаківському цвинтарі у Львові з'явився скромний пам'ятник із пісковика, де було висічено його прибране прізвище, короткі відомості, що прожив 72 роки, і підпис, що покійний був сибіряком. Пам'ятник нічим не виділявся і відповідав посаді скромного архівіста. І подібно, як про нього не згадували за останні 20 років його життя, так і забули про його могилу: жодний із авторів довідників про Личаківський цвинтар не згадує її.

Пам'ятник на могилі Якуба Гордона простояв понад 75 років, пережив повоєнний вандалізм, який чинився на львівських цвинтарях, але на початку 70-х років сталася трагедія – одного дня пам'ятник зник. Його відшукали на смітнику, і ще кілька днів він валявся біля будинку дирекції цвинтаря, а через деякий час пропав безслідно. Незабаром на місці могили Якуба Гордона появилось нове захоронення, і виріс новий бетонний пам'ятник. І досі ніхто не може сказати, хто дав дозвіл на нове захоронення й на інший пам'ятник.

То що ж насправді коїлося з іменем Якуба Гордона в Україні за радянських часів і чому? Перше, у довідниках про Личаківський цвинтар у Львові пам'ятник Якубу Гордонові взагалі не згадувався. Друге, у 70-х роках минулого століття цей пам'ятник зник, а на місці його поховання з'явився чужий пам'ятник. І третє, у 80-х роках у книжці „Спогади про Тараса Шевченка” не було місця для спогадів Якуба Гордона.

Відновлений пам'ятник 2004 року. Фото з музею „Личаківський цвинтар”

Відповіді на ці питання знаходимо у самих спогадах Якуба Гордона. Ось що він пише про Шевченка: „Не любив ляхів, не терпів москалів, і анітрохи не приховував цього. Незалежна Україна була ідеалом його мрій, а революція – шляхом для досягнення цих прагнень; можна сказати, що дивився на світ через червоні окуляри”. Такого Шевченка тодішня влада не хотіла і боялася його. Тому робила все, щоб про Якуба Гордона був стертий з лиця землі всякий спогад як у Львові, так і в Україні.

До честі Львова у незалежній Україні було відновити пам'ятник на місці могили Якуба Гордона, адже це він доніс нам звістку про Шевченка з далекого заслання, а своєю книжкою, яка була перекладена на основні європейські мови, Якуб Гордон теж спричинився до того, аби Шевченко став відомий світові.

У 1994 році могилу Якуба Гордона віднайдено й відновлено. У 2004 році коштом музею „Личаківський цвинтар” поставлено новий пам'ятник (поле № 61).

Перекладеним твором з англійської мови є гумореска Стівна Лікока. Стіфен Лікок (1869-1944) – відомий канадський письменник 20 століття. Він написав двадцять сім книг з історії, критики, економіки та політології, але став всесвітньо відомим як автор книг гумору.

ЯК МИ СВЯТКУВАЛИ ДЕНЬ МАТЕРІ

Я думаю, що серед усіх різних справ, які були розпочаті останнім часом, найкращою є ідея святкувати раз на рік День Матері. Це змушує нас усвідомити, як багато зробила для нас наша мама за довгі роки, скільки вона доклала зусиль і як жертвувала всім заради нас.

Отже, ми вирішили, що цей день буде великим святом для

цілої нашої родини, і ми зробимо все, щоб наша мама була щасливою. Батько з цієї нагоди вирішив звільнитися на день з роботи, щоб допомагати готуватися до свята, моя сестра Анна і я не пішли на навчання в коледж, а Мері і мій брат Віллі залишилися вдома, замість піти до школи.

Ми запланували зробити велике свято вдома, як Різдво, тому вирішили прикрасити будинок квітами. Попросили зробити це нашу маму, оскільки в неї все виходило якнайкраще, адже вона це завжди робить на Різдво. Обидві сестри подумали, щоб непогано було гарно одягтися з такої великої нагоди і купили собі нові капелюшки. Мама трохи підправила їх, і обидва капелюшки дуже їм пасували. Батько купив собі і нам, двом хлопцям, нові шовкові краватки. Ми хотіли й мамі купити новий капелюшок, але вона сказала, що старий сірий капелюшок їй більше подобається, ніж новий, і обидві сестри підтвердили, що старий капелюшок мамі справді дуже пасує.

Ми всі вирішили, що після сніданку, як сюрприз для мами, наймемо машину і виїдемо десь за місто. Мама майже ніколи не бувала за містом, бо завжди на неї чекала хатня робота. Але наступного ранку ми трохи змінили наші плани, бо батькові спало на думку, що краще взяти маму на риболовлю, ніж їхати за місто. Адже, коли людина їде на риболовлю, то перед нею є певна мета – дістати задоволення. І ми всі згодилися, що мама повинна мати таке задоволення, а тим паче, як виявилось, тато ще напередодні купив нову вудку. Коли все було готове до поїздки, ми попросили маму приготувати сандвічі, щоб було щось під рукою, якщо зголоднемо. Мама спакувала все це в кошик, і ми чекали на машину.

Коли під'їхала машина, ми побачили, що там немає місця для нас усіх, як ми сподівалися. Хтось мусив залишитися вдома. Батько сказав, що міг би зостатися, тим паче, що вдома є багато роботи в саду. Додав, правда, яким був дурнем, коли думав, що цей день буде для нього святом. Ми зрозуміли, що ніяк не можемо залишити тата вдома.

Анна і Мері заявили, що хай тільки мама скаже своє слово – вони залюбки зостануться і займуться хатньою роботою. Але їм

було шкода залишитися вдома, бо ж і день такий гарний, і до того ж вони мали нові капелюшки. Щодо нас, хлопців, то з нас надто мало користі, коли треба готувати обід.

Нарешті, таки було вирішено, що вдома залишиться мама. Та й сама мама сказала, що не любить ловити рибу, зрештою, і надворі, як для неї, трохи прохолодно, а тато навіть побоювався, що мама за містом може застудитися, хоч було так гарно й сонячно. Він сказав, що ніколи б не простив собі, якби взяв маму зі собою за місто, а вона там простудилася, замість того щоб гарно і спокійно відпочити. І ми поїхали на природу, попрощавшись з мамою, а тато ще кілька разів повертав голову і махав рукою мамі.

Ми чудово провели день серед гір.

Було вже досить пізно, коли ми повернулися. Мама здогадувалася, що ми запізнимося, сама приготувала для нас обід і тримала його гарячим. А ще вона почистила батьків костюм, який він забруднив, коли був на риболовлі. Це, звичайно, зайняло трохи часу. Потім мама подала татові рушник і мило, щоб митися, і ще допомагала дівчатам накрити стіл. Нарешті все було готове, і ми сіли до святкового обіду, була смажена індичка та всілякі смаколики, як на Різдво.

Мама під час обіду багато разів ходила туди й сюди, щоб щось донести, аж батько зауважив це й сказав, що мама цього просто не повинна робити, став і сам приніс волоські горіхи з серванту. Обід тривав довго і справді було дуже весело. Коли все закінчилося, ми хотіли допомогти мамі помити тарілки, але вона сказала, що зробить це краще сама. Ми не заперечували, бо не хотіли псувати їй настрою.

Коли все у хаті стихло, і коли ми цілували маму перед сном, вона сказала, що це був найчарівніший день у її житті, але чому ж тоді в її очах з'явилися сльози?

Художні твори. Подамо уривок „Оля” з повісті „Українська родина”.

Арешт. В 1944 році, вже за совітської влади, арештували Олиного батька. Сказали, що він український націоналіст і що таким людям місце там, де живуть білі ведмеді. Трохи пізніше Оля

ще один раз зустрінеться з ним за страшних обставин. Наступного дня Оля прощалася з мамою, бо їхала в районну школу на навчання. Мати провела доню за ворота і довго дивилася, як та йшла. Оля кілька разів поверталася, а мати все стояла, і не знала небога, що вже ніколи не побачить своєї улюбленої дочки.

Оля прийшла на свою квартиру у Дубні і написала вірш „Земле моя, Україно”, що став віршем її великої кари. Цей вірш вона читала своїм однокласникам. Через кілька днів до класу зайшов директор (так завжди кликали тих, кого в ті роки мали арештувати: чи це на заводі, в школі, чи в інституті) і тихенько сказав до неї: „Візьми свої книжки і ходімо в мій кабінет”. У кабінеті Оля побачила двох молодих людей. Дуже заболіло серце, видно, чуло біду. В НКВД між її книжками знайшли зошит, на обкладинці якого було написано: „Мої вірші”. Почалося довге слідство, її били, кричали і залякували, та Оля не хотіла підписати те, що вимагав слідчий.

Останнє слідство було дуже тяжким. Їй веліли стати в куток кімнати, де сидів слідчий. Він наставив на неї пістолет і крикнув: „Розстріляю!”. Оля знепритомніла і впала ниць. Коли отямилася, лежала на підлозі і вся була мокра від води. Біля неї стояла жінка в білому халаті, то була лікарка. Вона сказала: „Підпиши, а то заберуть твоє здоров'я, а, може, і життя”. Оля, не читаючи, підписала собі вирок. Її відправили в дубенську тюрму. В камері було повно людей, та люди дали їй місце, щоб сісти. Спала на підлозі з цементу.

Суд. Одного разу був суд. Заходили до камери, називали прізвище і кликали на суд. У великій кімнаті стояв великий стіл, покритий червоним сукном. Посередині сидів суддя, по боках сиділи молоді дівчата, розмальовані, всі у військовій формі. В'язнів було біля 20 осіб, усі молоді, хлопці і дівчата. Тільки було чути: 15 років, 20 років каторги, п'ять років позбавлення волі, п'ять років поселення, де буде відбувати свій термін.

Після суду Олю відвели в іншу камеру. Були тут разом політичні і бандюги. В камері не було світла. Раптом Оля почувала, як хтось стукає в двері і називає її прізвище, щоб іти на розстріл. Боже, як їй хотілося жити! Вона була готова відбутися всі 15 років, аби

тільки жити. В темряві не могла знайти свій одяг. Нарешті, одяглася, але не може знайти чобітки і шапочку. Закинула свій мішечок за спину, підбігла до дверей і стала стукати та кричати, що готова. В коридорі почулася лайка, двері відчинились і чоловічий голос сказав: „Виходи!“. Вона вийшла в коридор, де світилося світло. Черговий запитав: „Чого ти кричиш? Куди ти готова?“ Оля відповіла: „Йти на розстріл, ви так мені сказали“. – „Ні, це не я. То з тебе блатні посміялися. Вони так роблять з новенькими“. Оля зайшла в камеру, блатні сміялися, скільки мали сили. Тільки наші люди сиділи і плакали.

Зустріч з батьком. Одного дня відчинили камеру і стали викликати з речами на етап. Всі виходили в коридор, довгий і непривітний. Чоловічі камери теж відкривали. Оля почула, як хтось кашлянув. Поглянула – то був її тато. Це була остання зустріч з батьком у лубенській тюрмі. Тут з'явився начальник тюрми і крикнув: „Усім на коліна!“ Арештовані стали в два ряди. Старалася стати напроти тата. Вони стояли обоє на колінах, дивились одне на одного і плакали. Тато плакав, що його донька, така молоденька, мусить терпіти тут такі муки. Оля плакала, що тато, такий старенький і мусить так мучитися.

Була команда виходити. Спочатку виходили чоловіки з верхнього поверху. На сходах стояли охоронці, кожний мав у руках велику дерев'яну довбню. Вони били в'язнів по чому попало.

На вокзалі всіх запихали в товарні вагони, везли до Києва аж чотири дні, бо все заганяли їх на запасну колію. В Києві під великою охороною погнали всіх до Лук'янівської тюрми: чоловіки окремо, жінки окремо. Не дозволяли підходити одним до других. Але люди почали бігти, бо в одній колоні йшли цілі сім'ї: батько з синами, мати з дочками. Батько Олі підбіг до доньки і став розповідати, як його били на допитах, як кров ішла носом, ротом і через вуха. Судили на 20 років каторги. Хотів ще щось сказати, та тут підбігли конвоїри і стали їх бити. Один конвоїр підбив батька ногою, і той упав на сніг. Шапка покотилася з голови. На снігу лежала біла голова, зі скроні текла червона кров. Його підняли, і він відходив від Олі, все питався: „Доню, коли ми побачимось?“ Біль-

ше вони не побачилися. Батько помер в 1945 році в харківській тюрмі.

На допитах. У повоєнні часи в комуністичній імперії людей арештовували масово і безневинно. На допитах страшно били. Ті, що пройшли пекло комуністичних тортур, забути їх не зможуть ніколи. „Де ж ви тепер, кати мого народу?” – питав Василь Симоненко. А справді, де ж вони? – Та серед нас.

Як сьогодні Ольга бачить своїх мучителів. Ось слідчий намотав собі на руку її коси. Бив об стіну і кричав: „Коли стріляє кулемет, то хтось убитий, а хтось живий. Вірші своїм дурманом убивають всіх”. Після кожного такого разу в його руках залишалася жменя її волосся. На голові з’явилися місця, зовсім без волосся, а потім там відкривалися рани. Але це не стримувало слідчих. Били Ольгу і в лубенській тюрмі. Там їй відрізали коси, які вона так любила.

А був ще страшний прийом допиту, що відомий під назвою „красні сапожки”: до бачка наливали окропу так, щоб рівень води був вище колін жертви, котру заганяли в такий бачок. Після страшних тортур той, хто їх пройшов, лишався калікою, бо ноги були подібні до шматків вареного м’яса.

І ще був спосіб допиту під назвою „бокс”: жертву ставили посеред кімнати, де відбувався допит. Чотири молодики, здоровили, ставали навколо жертви, кожен бив допитуваного і кидав до іншого. Так тривало якийсь час. Коли жертва мліла і падала, її несли в камеру і кидали на цементну підлогу ледве живу. Так робили з молодими, старими людьми і навіть з вагітними жінками.

Довга дорога. Одного дня знову виходили з речами на етап. Великою колоною ішли на вокзал. В тюрмі дали їсти тільки одного оселедця. Минуло небагато часу, і люди почали просити пити. Конвоїри відповідали: „Не паложена”.

До вагону, куди заводили групу молодих дівчат, була пририта чорна дошка, на якій білою фарбою було написано: „Тут ідуть німецькі вівчарки, тут ідуть німецькі підстилки”. Всі вони були такі молоді, що так боялися отих німців, котрі палили українські села, бивали наших людей.

У вагоні Ольга вибрала собі місце під нарами, біля стінки вагона. Їхали довго, нічого не було видно. І тут спало їй на думку зробити маленьку дірку в щілині між дошками, що була закрита якоюсь шматкою. Тепер могла трохи бачити, куди їде. На одній із зупинок це побачив конвоїр. Зайшов до вагона і почав кричати поросійськи: „Кто это сделал? Іді сюда, немецко-бандеровская морда і покажі свою рожу”. Оля вилізла з-під нар і тихо вимовила: „Я”. Перед нею стояв високий молодий юнак. Вона була йому трохи вище пояса. Він глянув на неї, тут лице в нього почервоніло – і він заплакав. А потім сказав українською мовою: „Іди сядь на своє місце”. Вийшов на двір і з цієї дірочки зробив ще більшу. Оля ще до-тепер пам’ятає його добрі очі і краплини поту на юнацькому чолі.

Праця. Привезли їх в Находку, що біля Японського моря. Через кілька днів повезли в тайгу, в табір каторжанок „Вакханка” (навіть назву табору підібрали, щоб глумитися над людиною). Спати треба було на дошках, постелі не давали жодної. Працювали в шахті. Оля вивозила вагонетки з рудою олова. Працювала 12 годин щодня, без вихідних. В її бригаді були всі українки, то й розмовляли по-українськи. Знущалися навіть над мовою.

До праці завжди ходили під конвоєм довгими колонами. Попереду колони йшли конвоїри з собаками, в кінці колони теж конвойні з собаками. Кожний ряд мав по п’ять осіб, так було легко рахувати. Особливо гірка біда була тоді, якщо старший конвою був поганою людиною. Одного разу старший конвою став кричати: „Впасти! Встати! Впасти! Встати!” Так повторював багато разів, і всі падали і вставали. Перед Олею йшла вже немолода жінка, може, років 50. Видно, що не могла вже падати. Підбіг до неї конвоїр і кричить: „Падай!”, а вона стоїть. Тоді підійшов до неї ближче і вистрілив їй у скроню. Жінка впала, кров лилася цівкою, заливаючи землю. Колона пішла далі, а жінка лишилася лежати назавжди. Українка лежала на чужій землі, куди вона прийшла не з власної волі...

Молитва на колінах. Про цю молитву Ольга Іванчук написала у книжечці „Полтавщина”. Я подаю її так, як описала її та, що молилася тоді на колінах ...

„Далекий 1945 рік, початок серпня. Приплив великий вантажний пароплав до берегів Колими. Хто знав цей край, стали кричати: „Магадан! Ворота в ад!” Нас вивели усіх на пристань і поставили в довгу колону. Нас було тисячі, але найбільше – українців. Місцевість була дуже сумною. Виднілися безмежні сопки, на котрих не росли дерева, а тільки видно було чорне сипуче каміння. До пересилки треба було йти шість кілометрів. Привели нас у зону, де приймають новоприбулих. Зона була поділена дротом на дві частини – чоловічу і жіночу. Нам сказали, щоб ми свій одяг скинули. Поведуть нас у лазню купатися. Ми роздяглися догола. Чоловіки також так зробили. Ми, жінки, стали дуже плакати, потім цей плач перейшов у страшний крик. Мені тоді йшов 17-й рік. Чоловіки переносили це приниження дуже гордо й тихо. Чоловікам, напевне, стало нас дуже жаль. Від гурту чоловіків відділилося близько 20 осіб, вони стали йти до нашого дроту. Спереду йшов чоловік, що мав біля 50 років. Він ніс у руці хрест. Цей хрест був зроблений з двох паличок, перев'язаних ниткою. Він підійшов до цієї огорожі й голосно сказав: „Дорогі наші матері і сестри, я є священник. Ті, що зі мною прийшли, є хористами, котрі співали в своїх храмах. Клякнімо на коліна й помолимося нашому Господу Богу, щоб він нам допоміг цю страшну біду пережити”. Ми усі стали на коліна. Ми себе не відчували приниженими, коли цей хор заспівав „Господи, спаси, і помилуй людей твоїх”. Я такого співу ще ніколи не чула. У мене було таке враження, наче той хрест став золотим. Він сявав, як сонце, він давав надію, що ми переживемо ту страшну біду. Свою молитву ми закінчували піснею „Многая літа!” Будучи довгі роки в цій страшній неволі, я про цю відправу часто згадувала.

Страшніше неволі немає нічого, коли тебе принижують, а ти не можеш за себе заступитися”.

Чоловіки-каторжани. За продуктами треба було ходити жінкам у табір чоловіків-каторжан, що був за чотири кілометри. Дороги туди не було, добиралися лише стежкою. Іде 20 дівчат і два конвоїри. Назад несли весь тягар на своїх плечах. Одного разу пішли в дорогу дуже рано. Підійшли до вахти, коли якраз виводили в'язнів до роботи. Грав духовий оркестр, йшли не люди, а якісь тіні. Це були в'язні 30-х років: військові високих чинів, учені, мініс-

три. Мороз до 50 градусів. Одяг на кожному подертий, видно голе тіло. Тут вони довго мучилися, щоб потім тут же померти. Тих, що вмирили, ніхто не ховав. Їх просто скидали в яри. І так вони лежали цілу зиму, яка тут тягнеться десять місяців. А за два місяці літа декотрих скидали в шурфи і засипали камінням.

Одного разу в'язні розповідали щось дуже страшне. Якось привезли в цей табір чоловіків. Всі вони були з України. Через деякий час стали вибирати між ними молодих і сильних хлопців. Обирали навіть бригадира. Сказали, що їх перевозять в інше місце для праці. Їх відвели в штольню, де вже не працювали, і там їх усіх розстріляли. Це були українці, котрі воювали в УПА.

Соня. Якийсь час Ольга працювала в бригаді, котра бурила бурки. Велика площа гори була обведена червоними прапорцями, за які виходити було заборонено – карали смертю. Вийдеш за ці прапорці – уб'ють! Працювали ломом, а лом великий, більший за людину. На обох руках мозолі і рани, що не можна було стулити долоні. Крім двох місяців, весь час зима, то й не відпочинеш, бо мороз. Гріє хіба праця.

Одного зимового дня Оля бурила бурки, чи просто ямки, а підривники клали в них вибухівку і підривали зрушену породу, тоді її викидали і робився шурф. Бульдозери згортали все це і так обробляли руду. Ольга пішла грітися до вогню, біля якого вже стояло кілька дівчат і грілися. Теж стояв і грівся старший конвою. Серед дівчат він вибрав гарну дівчину – українку, її було звати Соня. Сказав до неї: „Йди за ці прапорці і принеси дров до вогню”. Вона виконала наказ, і як тільки вийшла за прапорці, він вистрілив з пістолета, й Соня впала мертвою на білий сніг. Всі плакали, їх негайно прогнали від вогню. Видно, що Соня впала заблизько від тих прапорців, конвоїр відміряв кроками віддаль і поклав її далше за прапорцями.

Це був не одинокий випадок у таборі. Конвоїрів заохочували це робити: їм давали грошові премії, нагороди, підвищували у чині. Колись був якийсь Гаранін, начальник усієї Колими. Як приїжджав до табору, то був завжди з автоматом. Наказував вишикувати всіх в'язнів, тоді відрахує непарних і сам усіх розстріляє. Іншого разу розстріляє усіх парних.

А кілька днів до того, як убили Соню, була вбита українка Марійка. Була висока, струнка і гарна. З білого простирадла їй пошили сукню, з марлі зробили фату. Поховали її у північній мерзлоті: викопали яму, закидали камінням зверху. Поставили стовпчик, на котрім прибили дощечку, де був табірний номер в'язня – молоденької українки. Через кілька днів могилу розрив якийсь звір, напевно, тому, що накидали замало каміння. Біля могили лежала довга коса і фата з марлі.

Тунель. У 1951 році випали великі сніги і стояли люті морози. Люди не встигали чистити дорогу, якою їздили вантажні машини. В одному місці зробили зі снігу ніби тунель, біля триста метрів довжини. Коли бригада, в якій працювала Ольга, верталася з роботи, було вже темно, і всі були стомлені. Недалеко від тунелю конвоїри, котрі йшли попереду, вийшли поверх цього снігу. В'язні думали, що вони хочуть їх краще бачити, то й зайшли в тунель – як раптом почувся страшний крик. Велика вантажна машина з причепом поїхала вздовж колони у сніговому тунелю. Потерпіли ті, що були попереду, їх подушила машина. Мертві й покалічені в'язні лежали на снігу. Тої ночі годі було заснути. Розуміли, що все це було сплановане. Чекали, що іншого разу таке може статися з кожним із них.

Колима. Ольга все переборола, все витерпіла. Довго чекала сподіваної волі. Останнім її віршем у неволі був вірш „Колима”. До 1991 року вона носила їх у своїй пам'яті, записувати почала лише в незалежній Україні. І дуже багато їх забула, та не забула своїх страждань і своєї любові до України.

Колима

Земле чужа, незнаная,
Тяжкої розпуки.
Тебе вибрали злочинці
Для людської муки.

Музичні твори. Як приклад, подамо три власні пісні: одна на мої слова, друга – на слова Дмитра Павличка і третя – на слова Маркіяна Нагірного. Для терпеливого читача, який дочитає „Порт-

рети” до кінця, скажу, що свої музичні твори приймаю тільки за працю для відпочинку, адже, не маю музичної освіти. Правда, можливо, мої мелодії виникли як результат колись прихованих задатків, розбурханих Помаранчевою революцією. Адже український композитор Станіслав Людкевич вважав, щоб скласти гарну музику, не обов’язково вчитися на композиторському факультеті. Треба мати лише Божий дар, бо Бог і Природа наділили кожного з нас багатьма талантами, а проявляються вони в екстремальних умовах.

Подаруй мені

Слова і мелодія Михайла Падури   Обробка Зиновія Кріля

Подаруй мені ніч,
Подаруй мені день,
Подаруй мені світ,
Повний ласки й пісень.

Приспів:

Подаруй,
Подаруй мені,
Подаруй!
Подаруй мені, подаруй!

Подаруй падолист,
Подаруй зорепад,
Подаруй мені світ,
Повний чар і принад

Приспів:

Подаруй,
Подаруй мені,
Подаруй!
Подаруй мені, подаруй!

Подаруй мені рай,
Де кохання з небес,
Подаруй мені світ,
Повний щастя й чудес

Приспів:

Марш Війська України

Слова Дмитра Павличка

Музика Михайла Падури

Обробка для хору та фортепіано Богдана Дерев'янка

Велично

The image shows a musical score for a choir and piano. It consists of five systems of staves. The first system is an instrumental introduction for the piano, marked 'ff' and 'trio'. The second system is the vocal entry, with two parts labeled 'Т.' (Tenor) and 'Б.' (Bass). The lyrics are written below the vocal staves. The piano accompaniment continues below the vocal parts. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'mf' and 'f'.

Не блакитний меч Дніпра гуде,
Не гримить пшениця міднокоса –
Військо йде, як сонце молоде,
В славі Богуна і Кривоноса!

Нас провадить правда, а не мста,
Нас веде любов, а не покута.
Сяє наша зброя золота,
Волею козацькою обкута.

Приспів:

Ми – армія воскреслого народу,
Що тристалітнє розламав ярмо.
Наш прапор, Україну і свободу
Покласти в домовину не дамо.

Приспів:

Ми – армія воскреслого народу,
Що тристалітнє розламав ярмо.
Наш прапор, Україну і свободу
Покласти в домовину не дамо.

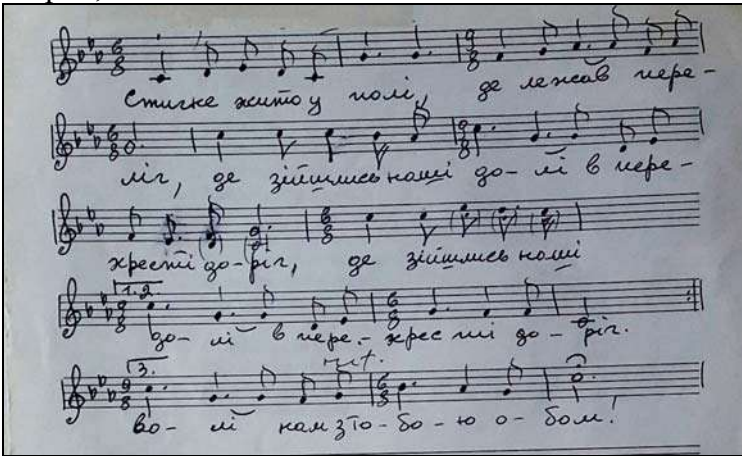
Січове стрілецтво та УПА
 Будуть з нами враз на полі бою.
 Чи видюща куля, чи сліпа –
 Рідний край закриємо собою.

Приспів:

Ми – армія воскреслого народу,
 Що трислатітне розламав ярмо.
 Наш прапор, Україну і свободу
 Покласти в домовину не дамо.

Стигне жито у полі

Слова Маркіяна Нагірного   Музика Михайла Падури
 Помірно, не поспішаючи

Стигне жито у полі,
 Де лежав переліг,
 Де зійшлись наші долі |
 В перехресті доріг. | 2

Стигне жито у полі,
 Хилить стебла пружні
 До рамен Твоїх голих |
 І на груди мені. | 2

Стигне жито у полі,
 Половіє кругом...
 Як прекрасно на волі |
 Нам з тобою обом! | 2

Проф. Михайло Падура, дослідник історії університету